महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ, कोल्हापूर विभागीय मंडळ, कोल्हापूर
५३९,राजेंद्रनगर,कोल्हापूर-४१६ ००४.
Office Phone Chairman- (0231) 2690829(O) 2690679 (R) Secretary -2691405 (O) 2656044 (R)
EPBX 2696101,102,103, Fax -2690758 E-mail divsec.kop@gmail.com

स्वातंत्र्याचा अमृत महोत्सव

क्र.कोविम./मुक्त विद्यालय/ 2021
कोल्हापूर.४१६००४.
दिनांक - ११/१०/२०२२

प्रति,

सर्व मुख्याध्यापक,
सर्व माध्यमिक शाळा,
सातारा/सांगली/कोल्हापूर.

विषय :- महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळाची माहिती कार्यप्रणाली, प्रचार व प्रसिध्दी करणेबाबत.

संदर्भ - १.शालेय शिक्षा आणि साक्षरता विभाग शिक्षा मंत्रालय भारत सरकार यांचे पत्र क्र. D.O.NO-F15-21/2022-SCN-3
2. शासन निर्णय क्रमांक ममुवि-2016/प्र.क्र.08/एस.डी.2 दि.21/12/2018
3. राज्य मंडळ, पुणे यांचे क्र.रा.मं./संशोधन/ मु.वि.मं./5512 दि.29/09/2022 चे पत्र

उपरोक्त संदर्भीय पत्र क्र. ०३ अन्वये शासन निर्णय क्रमांक ममुवि-2016/प्र.क्र.08/एस.डी.2 दिनांक 21 डिसेंबर 2018 नुसार महाराष्ट्र राज्यात महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळाची निर्मिती झाली आहे. शिक्षणाच्या मुख्य प्रवाहातून बाहेर पडलेल्या व पुढे नव्याने शिक्षण घेऊ इच्छिणाऱ्या व्यक्तींना मुक्त विद्यालय मंडळाच्या परीक्षांना प्रवेशित होऊन शिक्षण पुर्ण करण्याची सोय उपलब्ध करुन देण्यात आली आहे. सद्यस्थितीत मुक्त विद्यालय मंडळाव्दारे इ.5वी व इ.8वी च्या इयत्तांना प्रवेश दिला जात आहे.

तरी या संदर्भात शालेय शिक्षा आणि साक्षरता विभाग, शिक्षा मंत्रालय, भारत सरकार यांच्या पत्राची छायांप्रत व मुक्त विद्यालय मंडळाची माहिती पुस्तिकेची छायांप्रत सोबत जोडणेत आलेली आहे. तरी आपल्या कार्यक्षेत्रामध्ये असे काही निरक्षर विद्यार्थी असतील तर अशा विद्यार्थ्यांना या योजनेची माहिती करुन देण्यात यावी जेणेकरुन अशा विद्यार्थ्यांना शिक्षणाच्या मुख्य प्रवाहामध्ये आणता येईल.

(डी.एस.पोवार),
विभागीय सचिव,
कोल्हापूर विभागीय मंडळ, कोल्हापूर

प्रत -

मा.सचिव, राज्यमंडळ, पुणे.

महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळ, पुणे ४११ ००४.

प्रकटन

विषय : ऑगस्ट, २०२२ मध्ये घेण्यात आलेल्या इयत्ता ५ वी व इयत्ता ८ वीच्या मूल्यमापनाचा निकाल जाहीर करणेबाबत.

महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळ, पुणे मार्फत महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळाच्या पुणे, औरंगाबाद, मुंबई, कोल्हापूर, अमरावती, नाशिक व लातूर या सात विभागीय मंडळांमार्फत इयत्ता ५ वी (प्राथमिक स्तर) व इयत्ता ८ वी (उच्च प्राथमिक स्तर) मध्ये प्रविष्ठ विद्यार्थ्यांचे मूल्यमापन दिनांक १७ ऑगस्ट,२०२२ ते २६ ऑगस्ट, २०२२ या कालावधीत आयोजित करण्यात आले होते. त्या मूल्यमापनाचा ऑनलाईन निकाल www.msbos.mh-ssc.ac.in या संकेतस्थळावर बुधवार दिनांक १२/१०/२०२२ रोजी दुपारी ०१.०० वाजता जाहीर करण्यात येत आहे. या संकेतस्थळावर विद्यार्थ्यांची विषयनिहाय श्रेणी दर्शविण्यात येत आहे. विद्यार्थ्याला सदर माहितीची प्रत (Printout) घेता येईल. पात्र विद्यार्थ्यांना त्यांनी इयत्ता ५ वी/इयत्ता ८ वी पर्यंतची अर्हता व विद्याविषयक कौशल्य प्राप्त केल्याचे प्रमाणपत्र यथावकाश वितरित करण्यात येईल.

(माणिक बांगर)
प्र.सचिव,
महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळ,पुणे.

638

Maharashtra State Board of
Open Schooling,S.R.No.832-A, Final Plot No.
178,179, Near Balchitrawani, Behind Agharkar
Research Institute, Bhamburda, Shivajinagar,
Pune-411004.
Tel : Chairman (P) : STD . (020)-25651751

महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळ,
स.न.८३२फा.प्लॉ.नं.१७८,१७९,बालचित्रवाणी
शेजारी,आघारकर रिसर्च इन्स्टिटयूटच्या मागे, भांबुर्डा,
शिवाजीनगर, पुणे ४११००४
Secretary(P) : 25651750 | EPABX -25705000
Fax : 25665807 Email : msbospune@gmail.com

क्र.रा.मं./संशोधन/मु.वि.मं./5512
पुणे -४११००४
दिनांकः-२९/०९/२०२२

प्रति,

१) मा. शिक्षण संचालक, (माध्यमिक व उच्च माध्यमिक) शिक्षण संचालनालय, पुणे.
२) मा. शिक्षण संचालक, (प्राथमिक) शिक्षण संचालनालय, पुणे.
३) मा. संचालक, महाराष्ट्र राज्य पाठयपुस्तक निर्मिती व अभ्यासक्रम संशोधन मंडळ पुणे.
४) मा. संचालक, राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद महाराष्ट्र, पुणे.
५) विभागीय सचिव, महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ,सर्व विभागीय मंडळे.

विषय- महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळाची माहिती कार्यप्रणाली, प्रचार व प्रसिध्दी करणेबाबत.

संदर्भ- शालेय शिक्षा आणि साक्षरता विभाग शिक्षा मंत्रालय भारत सरकार यांचे पत्र क्र. D.O.NO- F15-21/2022-SCN-3

उपरोक्त संदर्भिय पत्राचे अवलोकन व्हावे. शासन निर्णय क्रमांक : ममुवि—२०१६/प्र.क्र.०८/एस.डी.२ दिनांक २१ डिसेंबर २०१८ नुसार महाराष्ट्र राज्यांत महाराष्ट्र राज्य मुक्त विदयालय मंडळाची निर्मिती झाली आहे. शिक्षणाच्या मुख्य प्रवाहातून बाहेर पडलेल्या व पुढे नव्याने शिक्षण घेऊ इच्छिणाऱ्या व्यक्तींना मुक्त विदयालय मंडळाच्या परीक्षांना प्रवेशित होऊन शिक्षण पूर्ण करण्याची सोय उपलब्ध करून देण्यात आली आहे. सदयस्थितीत मुक्त विदयालय मंडळाद्वारे इ.५वी व इ.८वी च्या इयत्तांना प्रवेश दिला जात आहे.

सोबतच्या केंद्र शासनाच्या पत्रानुसार...

अ) शिक्षण विभागाच्या/म.रा.शै.सं व.प्र परिषद यांच्या वेबसाईटवर व त्यांच्यामार्फत प्रकाशित होणाऱ्या सर्व नियतकालीके/मासिकांमधून या योजनेला प्रसिदधी देण्यात यावी.

ब) मुक्त शिक्षण व या योजनेसंदर्भात इ. ३ री ते इ. १२ वीच्या शालेय पुस्तकांत गोष्टीच्या स्वरूपात माहिती समाविष्ट करावी.

944

क) शिक्षण विभागाशी संबंधित इतर सर्व विभागांच्या वेबसाईटवर मुक्त विदयालय योजनेची माहिती व मदतीसाठी दूरध्वनी क्र. (Help Line) प्रदर्शित करावा.

ड) स्थानिक पातळीवर व खेडयांमधील नागरी सेवा केंद्रावर या योजनेची माहिती उपलब्ध करून दयावी.

इ) सर्व अंगणवाडी, ग्रामपंचायत, शाळा, गट समूह साधन केंद्र, डायट संस्था इ. द्वारे या योजनेचा प्रचार व प्रसिद्धी करण्यात यावी. मुक्त विदयालय मंडळाचा मेल आयडीmsbospune@gmail.com हा असून मुक्त विदयालय मंडळाची माहितीmsbos.mh-ssc.ac.in या वेबसाईटवर उपलब्ध आहे.

सोबत: शालेय शिक्षा आणि साक्षरता विभाग, शिक्षा मंत्रालय, भारत सरकार यांचे संदर्भिय पत्राची छायाप्रत व मुक्त विदयालय मंडळाची माहिती पुस्तिकेची छायाप्रत

(माणिक बांगर)
प्र.सचिव,
म.राज्य मुक्त विद्यालय मंडळ, पुणे

प्रत माहितीसाठी

१) मा. सचिव, शालेय शिक्षण विभाग, महाराष्ट्र राज्य मुंबई.
२) मा. आयुक्त शिक्षण, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
३) मा. प्रकल्प संचालक, महाराष्ट्र राज्य प्राथमिक परिषद, मुंबई.

636

अनीता करवल, भा.प्र.से
सचिव

Anita Karwal, IAS
Secretary

म.रा.... शिक्षण मंडल
सह. सचिव ... सह सचि.
07 JUL 2022
आवक क्रमांक:- 8266
शाखा:- ... 18/7/22

स्कूल शिक्षा और साक्षरता विभाग
शिक्षा मंत्रालय
भारत सरकार
Department of School Education & Literacy
Ministry of Education
Government of India

D.O. No. F. 15-21/2022-S

Dated, the 29th June, 2022

Dear School Education Secretary,

Please recall that one of the main recommendations of the discussions on school education held during the Chief Secretary's Conference in Dharamshala in June 2022, is that no child must be left behind and that all states must achieve 100% enrollment of children in schools. In this context, it was clearly brought out that the GER for Grades 6-8 is 90.9%, while for Grades 9-10 and 11-12 it is only 79.3% and 56.5%, respectively - indicating that a significant proportion of enrolled students drop out after Grade 5 and especially after Grade 8. It should be the top priority to bring children back into the educational fold as early as possible, and to prevent students from dropping out, with a goal to achieve 100% Gross Enrolment Ratio in preschool to secondary level by 2030.

2. NEP 2020, in para 3.5, suggests "To facilitate learning for all students, with special emphasis on Socio-economically Disadvantaged Groups, the scope of school education will be broadened to facilitate multiple pathways to learning involving both formal and non-formal education modes. Open and Distance Learning (ODL) Programmes offered by the National Institute of Open Schooling (NIOS) and State Open Schools will be expanded and strengthened for meeting the learning needs of young people in India who are not able to attend a physical school."

3. A large number of students drop out from formal schooling system every year. They are not able to continue their schooling through regular school due to various hurdles. If this continues, these dropped out students will be our future uneducated adults after few years. Most of the Neo-literates from literacy program are also not able to join formal schooling. ODL (NIOS and State Open School) is a great opportunity for all of them, but in absence of information about the ODL mode they are unaware about the available opportunity and remain illiterate. Such learners must have information on how to continue education through ODL mode. One way to do this could be by inclusion of information of ODL (NIOS and State Open Schools) in each formal schooling book.

4. This may be done in two possible ways:

(a) Information on NIOS and State Open School information (Website & Helpline Number) may be placed in the form of information box at the last page of each book of formal schooling prepared or prescribed by the State School Education Board/SCERT.

15/7/22
18/7/22

Contd..2

124 'सी' विंग, शास्त्री भवन, नई दिल्ली–110001
124 'C' Wing, Shastri Bhawan, New Delhi-110001
Telephone: +91-11-23382587, +91-11-23381104 Fax : +91-11-23387589
E-mail: secy.sel@nic.in

(b) Inclusion in chapters highlighting NIOS/SOS in the form of stories from class 3 to 12 in the text books of State School Education Board/SCERT.

(c) Information on NIOS and State Open School information (Website & Helpline Number) may be made available on all websites of the Department of Education and its bodies in the state.

(d) Information on NIOS and State Open School information (Website & Helpline Number) may be made available at all Citizen Service Centres at village and local level.

(e) Information on NIOS and State Open School information (Website & Helpline Number) may be made available at all local offices/institutions, such as, Panchayat office, Anganwadis, Schools, BRC, CRC, DIETs, etc.

5. I hope with such efforts we will be able to help provide access to education to our children to enable the achievement of the goal of 100% literacy by 2030. I am marking a copy to the respective Chairperson / Secretary of School Education Board, Director SCERT and State Project Director, Samagra Shiksha, of your State/UT.

Best wishes.

Yours sincerely,

(Anita Karwal)

To,

The Addl. Chief Secretary/Principal Secretary/Secretary (School Education),
All State Governments/Union Territories Administration
(As per list enclosed)

Copy to:

The Chairperson/Secretary of School Education Board/ Director SCERT
All State Governments/Union Territories Administration

The State Project Directors, Samagra Shiksha
All State Governments/Union Territories Administration

Copy for similar action to:

The Chairperson CBSE
The Commissioner KVS
The Commissioner NVS

महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळाची भूमिका, विषययोजना व इतर तरतुदी.

महाराष्ट्र शासन
शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग
शासन निर्णय क्रमांकः ममुवि-२०१६/प्र.क्र.०८/एस.डी.२
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरू चौक,
मंत्रालय, मुंबई - ४०० ०३२
दिनांक : २१ डिसेंबर, २०१८.

संदर्भ :- शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग, शासन निर्णय क्र. ममुवि २०१६/प्र.क्र.०८/ एस.डी-२, दि.१४ जुलै,२०१७.

प्रस्तावना-

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण १९८६ आणि त्या अनुषंगाने प्रसिध्द करण्यात आलेल्या कृती आराखड्यामध्ये मुक्त शिक्षणावर भर देण्यात आलेला आहे. तद्नंतरही वारंवार अनेक शिक्षण तज्ज्ञ, संस्था यांचेकडून व्यवसायाभिमुख दूरस्थ शिक्षण आणि मुक्त शिक्षण यांची महत्वपूर्ण भूमिका अधोरेखित करण्यात आलेली आहे. मुक्त शिक्षणाची गरज जगातील अनेक देशांनी ओळखली असून त्यांनी मुक्त शिक्षणाची कल्पना स्वीकारलेली आहे.

केंद्र शासनाच्या मानव संसाधन विकास मंत्रालयाने राष्ट्रीय मुक्त शिक्षण संस्था (National Institute of Open Schooling - NIOS) ही स्वतंत्र यंत्रणा निर्माण करुन १९८९ मध्ये मुक्त शिक्षणाचा पाया घातला. सध्या राष्ट्रीय मुक्त शिक्षण संस्थेची देशभरात ११ विभागीय केंद्रे, तीन उपविभागीय केंद्रे, तीन हजार संलग्न संस्था (AIS) आणि व्यावसायिक संस्था (AVIS) कार्यरत आहेत. या तीन हजार अभ्यास केंद्राचे जाळे भारत, नेपाळ आणि मध्य पूर्वेत पसरलेले आहे. असे जरी असले तरीही देशाची एकूण भौगोलिक व्याप्ती आणि प्रादेशिक गरजांचा विचार करता राज्यांनीही स्वतःच्या स्तरावर प्रयत्न करण्याची गरज असल्याने राष्ट्रीय मुक्त शिक्षण संस्था (NIOS) यासाठी सर्व राज्यांना प्रोत्साहन आणि मार्गदर्शन देत आहे. देशात सध्या १५ राज्ये व १ केंद्रशासित प्रदेशामध्ये मुक्त विद्यालये सुरू आहेत.

शिक्षणामुळे मनुष्याच्या विचारांचा पाया भक्कम होतो. शिक्षण ही जीवनाच्या प्रत्येक अंगाला स्पर्श करणारी व पूर्णत्वाकडे नेणारी निरंतर प्रक्रिया आहे. मानवी जीवनाचा सामाजिक व आर्थिक स्तर सुधारण्यात शिक्षणाचे महत्वपूर्ण योगदान आहे.समाजातील प्रत्येक घटकातील मूल शिकले पाहिजे याकरिता अनेक योजना शासनामार्फत राबविण्यात येत आहेत.तरीही अनेक विद्यार्थी शिक्षणापासून वंचित राहत आहेत. तसेच काही दिव्यांग विद्यार्थी मुख्य प्रवाहातील औपचारिक शिक्षण घेण्यास असमर्थ आहेत. अतिप्रगत विद्यार्थ्यांना औपचारिक शिक्षणापलिकडे अनेक विषयांचे पर्याय उपलब्ध करून देणे गरजेचे आहे.

सद्यस्थितीत इयत्ता १ ली ते इयत्ता १० वी पर्यंतच्या शैक्षणिक प्रवासात राज्यातील विद्यार्थ्यांची विविध टप्प्यांवर गळती होत असल्याची बाब निदर्शनास आली आहे. यामध्ये मुलींच्या गळतीचे प्रमाणही लक्षणिय आहे. सदर वस्तुस्थितीचा साकल्याने विचार करून शासनाने संदर्भाधीन शासन निर्णय दि.१४ जुलै, २०१७ व्दारे महाराष्ट्र राज्य मुक्त मंडळाची स्थापना करण्यात आली आहे. सदर शासन निर्णय दि.१४ जुलै,२०१७ मधील धोरणात सुधारणा करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

९५५

शासन निर्णय :-

१. संदर्भाधीन दि.१४ जुलै, २०१७ च्या शासन निर्णयान्वये महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळ स्थापन करण्यात आले आहे. तथापि सदर शासन निर्णयातील तरतुदी अधिक्रमित करून आवश्यक सुधारणा या शासन निर्णयान्वये करण्यात येत आहेत.

२. यासंदर्भातील सुधारित तरतुदी पुढीलप्रमाणे आहेत.

(२.१) **समकक्षता**- महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय योजनेत प्राथमिक, उच्च प्राथमिक, माध्यमिक शालांत प्रमाणपत्र परीक्षा व उच्च माध्यमिक प्रमाणपत्र परीक्षा यांचा समावेश असेल. सदर परीक्षांना शासनाच्या नियमित परीक्षांची समकक्षता राहील. सदर मुक्त विद्यालय मंडळाचे इ.१० वी आणि इ.१२ वी उत्तीर्ण विद्यार्थी हे राज्य मंडळाच्या इ.१० वी व इ.१२ वी प्रमाणपत्र परीक्षांशी समकक्ष राहतील. तसेच सदर समकक्षता शासनाच्या उच्च शिक्षण व रोजगाराच्या उपलब्ध असणाऱ्या संधीसाठीही लागू राहील.

(२.२) <u>मुक्त विद्यालयाची उद्दिष्टे</u>-

१. औपचारिक शिक्षणाला समकक्ष शिक्षण पध्दती सुरू करणे.
२. शालेय शिक्षणातील गळतीचे प्रमाण कमी करणे.
३. शिक्षण घेऊ इच्छिणारे प्रौढ व्यक्ती, दिव्यांग, गृहिणी, कामगार, खेडाळू या सर्वांना समकक्ष शिक्षणाच्या संधी उपलब्ध करुन देणे.
४. नियमित शालेय वेळेत उपस्थित राहू न शकणाऱ्यांसाठी शिक्षणाची संधी उपलब्ध करुन देणे.
५. स्थानिक स्तरावर विद्यार्थ्यांना सोयीनुसार शिक्षण घेण्याची सुविधा उपलब्ध करुन देणे.

(२.३) <u>मुक्त विद्यालयाची वैशिष्टये</u>-

१. सोयीनुसार अध्ययनाची संधी.
२. विषयांची लवचिकता.
३. अतिप्रगत विद्यार्थ्यांना औपचारिक शिक्षणापलीकडे अनेक विषयांचे पर्याय उपलब्ध करुन देणे.
४. अधिकच्या व्यावसायिक विषयांची उपलब्धता.
५. संचित मूल्यांकनाची व्यवस्था (Transfer of Credit)
६. सर्वांसाठी शिक्षणाची व्यवस्था
७. दिव्यांग विद्यार्थ्यांसाठी विशेष विषय योजना.

(२.४) <u>मुक्त विद्यालयासाठी प्रवेश पात्रता</u>-

(अ) प्राथमिक स्तर: इयत्ता ५ वी (समकक्ष)

१. नोंदणी करतांना उमेदवाराचे वय १० वर्ष पूर्ण असावे. कमाल वयाची अट नाही.
२. वयाचा दाखला सादर करावा लागेल. (वयाचा दाखला उपलब्ध नसल्यास वयाबाबतचे

(२.५) नोंदणी :

१. उमेदवार नोंदणी केल्यापासून सहा महिन्यानंतर परीक्षेसाठी पात्र होईल.

२. एकदा केलेली नोंदणी एकाच इयत्तेकरिता पाच वर्षांसाठी वैध राहील. (प्रत्येक इयत्तेसाठी स्वतंत्रपणे नोंदणी करावी लागेल.)

३. या नोंदणीद्वारे एका इयत्तेसाठी सलग पाच वर्षे किंवा सलग नऊ परीक्षांची संधी दिली जाईल.

४. पुनर्नोंदणीची सुविधा उपलब्ध राहील. पुनर्नोंदणीचा कालावधी व परीक्षांची संधी उपरोक्त क्र. १ व २ प्रमाणे राहील.

५. पुनर्नोंदणी केल्यानंतरही यापूर्वीच्या परीक्षेस मिळालेली सूट ग्राह्य धरली जाईल.

(२.६) अभ्यासक्रमः-

१. महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद (विद्याप्राधिकरण), पुणे आणि महाराष्ट्र राज्य पाठयपुस्तक निर्मिती व अभ्यासक्रम संशोधन मंडळ (बालभारती), पुणे, यांचेमार्फत इयत्ता १ ली ते १० वी साठी निश्चित केलेल्या विषय योजनेतील विषयांसाठी त्यांनी तयार केलेला अभ्यासक्रम व पाठयपुस्तके लागू राहतील.

२. National Skill Qualification Framework (NSQF) अंतर्गत विषयांसाठी PSSCIVE, Bhopal (MP) ने तयार केलेला अभ्यासक्रम व पाठयपुस्तके वापरण्यात येतील.

३. इयत्ता ५ वी, ८ वी व १० वी साठी कला विषयांतर्गत (१) सृजनात्मक कला निर्मिती-(चित्रकला,हस्तकला,रंगकाम) (२) भारतीय संगीत (गायन,वादन,नृत्य) (३) गृहोपयोगी व शालोपयोगी साहित्य निर्मिती (दिव्यांगांसाठी) यांचा अभ्यासक्रम व स्वयंअध्ययन साहित्य महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळामार्फत तयार करण्यात येतील.

(२.७) विषययोजना - विषयांची निवड करण्यासाठी मार्गदर्शक सूचना-

१. विद्यार्थी सर्व पाच विषयांमध्ये उत्तीर्ण होणे आवश्यक आहे. विद्यार्थी इयत्ता १० वी मध्ये ज्या विषयात उत्तीर्ण झाला असेल त्या विषयातच पुढील कनिष्ठ महाविद्यालयीन स्तरावरील शिक्षण घेण्यासाठी पात्र ठरु शकतो.

   उदाः- पुढील शिक्षणासाठी विज्ञान शाखेत प्रवेश घ्यावयाचा असल्यास इयत्ता १०वी मध्ये विज्ञान, इंग्रजी व गणित विषय घेणे अनिवार्य असेल.

२. मुक्त विद्यालय मंडळाच्या इंग्रजी विषयाशिवाय इयत्ता १० वी उत्तीर्ण होणारा विद्यार्थी हा मुक्त विद्यालय मंडळाच्या इयत्ता १२ वी प्रवेशासाठी पात्र असेल. तसेच हा विद्यार्थी राज्य मंडळाच्या इ.११ वी प्रवेशासाठी पात्र राहील.यानुषंगाने आवश्यक सुधारणा राज्यमंडळ नियमावलीमध्ये करण्यात येईल.

पालकांचे प्रतिज्ञापत्र सादर करावे लागेल)

३. औपचारिक शाळेत गेला नसेल, तर स्वयंघोषित प्रमाणपत्र (वय वर्षे १८ पेक्षा जास्त असल्यास) द्यावे लागेल.

४. औपचारिक शाळेत गेला नसल्याबाबतचे पालकांचे प्रतिज्ञापत्र (वय वर्षे १८ पेक्षा कमी असल्यास) द्यावे लागेल.

५. इयत्ता ५ वी मध्ये ज्या विद्यार्थ्याचे वय १४ वर्षापेक्षा कमी आहे अशा विद्यार्थ्यांना संपर्क केंद्रामध्ये मुक्त शाळेचे नियमित विद्यार्थी म्हणून नोंदणी करावी लागेल.

(ब) उच्च प्राथमिक स्तर: इयत्ता ८ वी (समकक्ष)

१. नोंदणी करतांना उमेदवाराचे वय १३ वर्षे पूर्ण असावे. कमाल वयाची अट नाही.

२. वयाचा दाखला सादर करावा लागेल. (वयाचा दाखला उपलब्ध नसल्यास वयाबाबतचे पालकांचे प्रतिज्ञापत्र सादर करावे लागते)

३. औपचारिक शाळेत गेला नसेल, तर स्वयंघोषित प्रमाणपत्र (वय वर्षे १८ पेक्षा जास्त असल्यास) द्यावे लागेल.

४. औपचारिक शाळेत गेला नसल्याबाबतचे पालकांचे प्रतिज्ञापत्र (वय वर्षे १८ पेक्षा कमी असल्यास) द्यावे लागेल.

५. इयत्ता ८ वी मध्ये ज्या विद्यार्थ्याचे वय १४ वर्षापेक्षा कमी आहे अशा विद्यार्थ्यांना संपर्क केंद्रामध्ये मुक्त शाळेचे नियमित विद्यार्थी म्हणून नोंदणी करावी लागेल.

(क) माध्यमिक स्तर: इयत्ता १० वी (माध्यमिक शालांत परीक्षा समकक्ष)

१. नोंदणी करतांना उमेदवाराचे वय १५ वर्षे पूर्ण असावे, कमाल वयाची अट नाही.

२. वयाचा दाखला सादर करावा लागेल. (वयाचा दाखला उपलब्ध नसल्यास वयाबाबतचे पालकांचे प्रतिज्ञापत्र सादर करावे लागेल.)

३. उमेदवार किमान इयत्ता ८ वी उत्तीर्ण असावा.

४. उमेदवार किमान दोन वर्षे महाराष्ट्राचा रहिवासी असावा. (रहिवासाचा योग्य पुरावा सादर करावा लागेल. उदा. आधारकार्ड/डोमीसाईल/बँकेचे पासबुक/दूरध्वनी देयक/वीज देयक/नोकरीच्या ठिकाणाचे ओळखपत्र इत्यादी.)

५. इयत्ता ८ वी उत्तीर्ण प्रमाणपत्र सादर करावे.

६. राज्यमंडळाच्या माध्यमिक शालांत प्रमाणपत्र परीक्षेत उत्तीर्ण होऊ न शकलेला उमेदवार मुक्त विद्यालय मंडळाच्या **माध्यमिक शालांत प्रमाणपत्र परीक्षेसाठी** प्रवेशित होऊ शकेल. या विद्यार्थ्यांना TOC (Transfer of Credit) चा फायदा देण्यात येईल. मात्र प्रतिबंधित (डीबार) विद्यार्थ्यास प्रवेश दिला जाणार नाही.

३. प्राथमिक, उच्च प्राथमिक व माध्यमिक स्तरावर निर्धारित भाषांपैकी कोणत्याही दोन भाषा विषय घेणे अनिवार्य राहील.

४. **प्राथमिक, उच्च प्राथमिक व माध्यमिक स्तरावरील विषययोजना परिशिष्ट -१ मध्ये देण्यात आली आहे.**

५. परिशिष्ट-१ मध्ये नमूद प्राथमिक, उच्च प्राथमिक व माध्यमिक स्तरावरील विषय योजनेमध्ये शासनमान्यतेने बदल करता येतील

(२.८) <u>परीक्षा पध्दती व मूल्यमापनः-</u>

(अ) प्राथमिक स्तर (ब) उच्च प्राथमिक स्तर-

शिक्षण हक्क कायद्यानुसार (R.T.E) मूल्यमापन पध्दती राहील.

क) माध्यमिक स्तर-

१. भाषा विषयांकरिता १०० गुणांची अंतिम लेखी परीक्षा राहील.
२. गणित विषयासाठी लेखी परीक्षा ८० गुण+ अंतर्गत मूल्यमापन २० गुणांचे राहील.
३. विज्ञान व तंत्रज्ञान विषयाची लेखी परीक्षा ८० गुण + प्रात्यक्षिक परीक्षा २० गुणांची राहील.
४. इतिहास व राज्यशास्त्र विषयाकरिता लेखी परीक्षा ६० गुण (इतिहास ४० + राज्यशास्त्र २०) तसेच भूगोल विषयाकरिता लेखी परीक्षा ४० गुणांची राहील.
५. NSQF विषयांसाठी संबधित यंत्रणेकडून वेळोवेळी प्राप्त होणाऱ्या निर्देशानुसार.
६. कला विषय गटातील विषयांना लेखी परीक्षा ५० गुणांची व प्रात्यक्षिक परीक्षा ६० गुणांची राहील.
७. विद्यार्थ्याला विषय योजनेनुसार ५ विषय घेणे अनिवार्य राहील.
८. सर्व ५ विषयांत उत्तीर्ण झाल्यासच उत्तीर्णतेचे प्रमाणपत्र मिळेल.
९. महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळाचे माध्यम मराठी, इंग्रजी व उर्दू राहील.
१०. सर्व विषयांची परीक्षा एकाच वेळी देण्याचे बंधन असणार नाही. पाच वर्षात एकूण नऊ परीक्षांना हव्या त्या विषयांना परीक्षार्थी प्रविष्ट होऊ शकेल.
११. दरवर्षी जून व डिसेंबर असे वर्षातून दोन वेळा परीक्षेचे आयोजन करण्यात येईल. या परीक्षा विविध पाठयांशावर (Modules) देता येतील. संचित मूल्यांकनाची (Transfer of Credit) व्यवस्था असेल.
१२. मूल्यमापन योजना मुक्त विद्यालय मंडळाने वेळोवेळी निश्चित केलेल्या धोरणांनुसार राहील.

(२.९) <u>नोंदणी शुल्क, परीक्षा शुल्क, अनुषंगिक इतर शुल्क व मानधनाचे दर-</u>

उपरोक्त बाबींचे दर महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळ वेळोवेळी निश्चित करेल त्याप्रमाणे राहतील.

(२.१०) <u>प्रशासकीय संरचना व व्यवस्थापन</u>

माध्यमिक राज्य मुक्त विद्यालय मंडळ योजनेसाठी राज्य पातळीवर अध्यक्ष म्हणून महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळाचे अध्यक्ष राहतील. इतर अधिकारी/कर्मचारी वर्ग प्रतिनियुक्ती/

कंत्राटी तत्वार आवश्यकतेप्रमाणे नियुक्त करण्याचा अधिकार महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळास शासन मान्यतेने राहील.

या योजनेची योग्यरितीने अंमलबजावणी करण्यासाठी खालीलप्रमाणे यंत्रणा राहील.

(अ) नियामक मंडळ

१) अध्यक्ष, महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ, पुणे -अध्यक्ष
२) अध्यक्ष, महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळ, पुणे -सह अध्यक्ष
३) सहसचिव/उपसचिव अथवा प्रतिनिधी, शालेय शिक्षण व क्रीडा विभाग, मंत्रालय, मुंबई -सदस्य
४) शिक्षण संचालक (माध्यमिक व उच्च माध्यमिक), महाराष्ट्र राज्य, पुणे -सदस्य
५) शिक्षण संचालक, (प्राथमिक), महाराष्ट्र राज्य, पुणे -सदस्य
६) संचालक, महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद (विद्याप्राधिकरण), पुणे -सदस्य
७) संचालक, महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक मंडळ (बालभारती), पुणे -सदस्य
८) सहसंचालक, राष्ट्रीय मुक्त शालेय शिक्षण संस्था (NIOS), पुणे विभाग -सदस्य
९) यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ (YCMOU) आणि
इंदीरा गांधी राष्ट्रीय मुक्त विद्यापीठ(IGNOU) संस्थेचे प्रत्येकी एक प्रतिनिधी -सदस्य
१०) राज्य समन्वयक, महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळ, पुणे -सदस्य
११) सचिव, महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळ, पुणे -सदस्य सचिव

- सदर समितीच्या वर्षातून किमान दोन सभा होतील.

कार्य-

१. धोरणात्मक निर्णय घेणे.
२. तज्ज्ञ समिती/अभ्यासमंडळांनी तयार केलेले स्वयंअध्ययन साहित्य, स्वाध्यायपत्रिका, शैक्षणिक साहित्य इ. मान्यता देणे.
३. प्रशासकीय व वित्तीय धोरणात्मक निर्णय घेणे.
४. मूल्यमापन योजना अंतिम करणे.
५. शिक्षकांसाठी प्रशिक्षण धोरण निश्चित करणे.

(ब) कार्यकारी समिती:-

१. अध्यक्ष, महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ, पुणे. - अध्यक्ष
२. अध्यक्ष, महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळ, पुणे - सह अध्यक्ष
३. शिक्षण संचालक, (माध्यमिक व उच्च माध्यमिक), महाराष्ट्र राज्य, पुणे - सदस्य
४. शिक्षण संचालक, (प्राथमिक), महाराष्ट्र राज्य, पुणे - सदस्य
५. संचालक, महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद (विद्याप्राधिकरण), पुणे - सदस्य
६. संचालक, महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक मंडळ (बालभारती), पुणे - सदस्य

७. राज्य समन्वयक, महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळ, पुणे - सदस्य
८. दिव्यांग/कला /क्रिडा यांचेशी संबधित संस्थांचे प्रत्येकी २ प्रतिनिधी - सदस्य
९. सचिव, महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय, पुणे - सदस्य सचिव

- अशासकीय सदस्यांचा कालावधी ३ वर्षाचा असेल. अशासकीय सदस्यांची नेमणूक शासन करेल. सदर समितीच्या वर्षातून किमान चार बैठका होतील. तसेच अध्यक्षांना आवश्यक वाटेल तेव्हा बैठक बोलविता येईल.

कार्य-

१. महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळाचे वित्त, लेखे आणि गुंतवणूक यांची व्यवस्था पाहणे व त्यांचे नियमन करणे.
२. महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळाचे वार्षिक, सुधारित आणि पुरवणी अंदाजपत्रक आणि जमाखर्चाचे वार्षिक लेखे आणि महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळाच्या वित्त समितीच्या त्यावरील शिफारशी यांवर विचार करणे आणि नियामक मंडळास सादर करणे.
३. महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळासाठी कामावर नियुक्त करावयाचे अधिकारी/कर्मचारी वर्ग यांची संख्या निश्चित करून ती पदे भरण्याबाबत नियामक मंडळास शिफारस करणे.
४. महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळाच्या कार्याशी संबंधित त्यास योग्य वाटेल अशा किंवा अध्यक्ष त्याकडे विचारार्थ पाठवील अशा कोणत्याही बाबींवर अध्यक्षास सर्वसाधारणपणे सल्ला देणे.
५. महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळाकडून ज्या कोणत्याही बाबींवर मते मागविण्यात येतील किंवा त्या बाबतीत महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळास सल्ला द्यावा असे वाटेल त्या बाबींसंबंधी नियामक मंडळास कळविणे.
६. महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळाच्या विद्या समितीमधून आलेला कोणताही प्रस्ताव शिफारस किंवा अहवाल स्वीकारणे, तो नाकारणे किंवा त्यावर काही पृच्छा करुन तो परत पाठविणे.

(क) विद्या समिती:-

१. अध्यक्ष, महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ, पुणे -अध्यक्ष
२. अध्यक्ष, महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळ, पुणे -सह अध्यक्ष
३. संचालक, महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक मंडळ (बालभारती), पुणे -सदस्य
४. संचालक, महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण (विद्याप्राधिकरण), पुणे -सदस्य
५. संचालक, तंत्रशिक्षण, मुंबई यांचे प्रतिनिधी -सदस्य
६. अभ्यासक्रम विभाग प्रमुख, एस.सी.इ.आर.टी. (विद्याप्राधिकरण), पुणे -सदस्य
७. सर्व विषय अभ्यास मंडळाचे अध्यक्ष -सदस्य
८. यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ (YCMOU) आणि इंदीरा गांधी राष्ट्रीय मुक्त विद्यापीठ (IGNOU) संस्थेचे प्रत्येकी एक प्रतिनिधी -सदस्य

९. राज्य समन्वयक, महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळ, पुणे. -सदस्य

१०.सचिव, महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळ, पुणे -सदस्य सचिव

कार्य:-

१. महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळाच्या प्राथमिक, उच्च प्राथमिक, माध्यमिक आणि उच्च माध्यमिक स्वरावर स्वयंअध्ययन साहित्य निर्मिती करण्यासाठी मार्गदर्शक तत्वे तयार करणे.

२. महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळाच्या प्राथमिक, उच्च प्राथमिक, माध्यमिक आणि उच्च माध्यमिक शिक्षणातील सर्व इयत्तांसाठी त्या त्या अभ्यास मंडळानी तयार केलेल्या स्वयंअध्ययन साहित्यावर तपशिलवार विचार करणे आणि त्यावरही आपल्या शिफारशी कार्यकारी समितीस सादर करणे.

३. महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळाच्या प्राथमिक, उच्च प्राथमिक, माध्यमिक आणि उच्च माध्यमिक संबंधित अभ्यास मंडळाच्या शिफारशींबाबत योग्य वाटतील अशा कोणत्याही अटी व शर्तीस अधिन राहून सर्व इयत्तासाठी स्वयंअध्ययन साहित्य तयार करुन घेणे आणि मंजूरीसाठी कार्यकारी समितीमार्फत नियामक मंडळास शिफारस करणे.

४. स्वयंअध्ययन साहित्य, शिक्षण व परीक्षा पध्दती यांचे मूल्यमापन व सुधारणा यांची कार्यकारी समितीला शिफारस करणे.

५. अभ्यास मंडळाच्या कार्यात समन्वय साधणे आणि प्रत्येक अभ्यास मंडळाशी संबंधित अशा वेगवेगळया बाबींबाबत त्यांच्या शिफारशीची छाननी करणे.

६. अंतिम परीक्षांशी संबंधित असलेल्या अभ्यास मंडळाच्या शिफारशींबाबत खालील बाबींवर विचार करुन त्यावरील आपल्या शिफारशी कार्यकारी समितीस सादर करणे.

अ) सक्तीच्या आणि ऐच्छिक विषयांची एकूण संख्या

ब) नवीन विषय सुरू करणे व विद्यमान विषय वगळणे यासंबंधीचे प्रस्ताव.

क) विषयाचे गट पाडणे व अशा गटात फेरबदल करणे.

ड) परीक्षा व मूल्यमापन विषयक धोरणात्मक आवश्यक बदलासाठी कार्यकारी समितीकडे शिफारस करणे.

(२.११) <u>अभ्यास मंडळ</u>

महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळासाठी इयत्ता ५ वी, ८ वी, १० वी, व १२ वी साठी स्वयंअध्ययन साहित्याची निर्मिती करण्यासाठी महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण (विद्याप्राधिकरणे), पुणे व महाराष्ट्र राज्य पाठयपुस्तक मंडळ (बालभारती), पुणे या कार्यालयातील प्रचलित अभ्यास मंडळातील विषयतज्ज्ञ, सदस्यांमधून काही निवडक तज्ज्ञांना/ सदस्यांना निमंत्रित करण्याचे अधिकार अध्यक्ष, मुक्त विद्यालय मंडळ यांना राहतील.

(२.१२) <u>अध्ययन साहित्य</u>

मुक्त विद्यालय मंडळामार्फत निश्चित करण्यात आलेल्या विषयांसाठी आवश्यकतेनुसार वेळोवेळी स्वयंअध्ययन साहित्य निर्मिती केली जाईल.

३. इयत्ता १२ वी संदर्भातील प्रवेश पात्रता, विषययोजना, परीक्षा पध्दती व मूल्यमापन तसेच अनुषंगिक तरतुदींबाबत स्वतंत्रपणे निर्देश देण्यात येतील.

४. महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळ स्थापन करण्याच्या प्रस्तावास मंत्रिमंडळाची मंजूरी मिळालेली आहे. या योजनेची अंमलबजावणी करण्याकरिता मुक्त विद्यालय केंद्र स्थापन करणे, अध्ययन साहित्य निर्माण करणे आदी. बाबींसंदर्भातील नियमावली, मार्गदर्शक सूचना या राज्य मंडळाने (महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ) तयार कराव्यात.

५. महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळ हे राज्य मंडळाचा एक भाग म्हणून कार्यान्वित राहील. सद्यस्थितीत राज्य मंडळाकडे असणारे मनुष्यबळ, भौतिक सुविधा व उपलब्ध निधी यांच्या आधारेच महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळ स्थापन करण्यात यावे. नोंदणी शुल्कामुळे प्राप्त होणाऱ्या नीधीतून भविष्यामध्ये राज्य मुक्त विद्यालय मंडळ आर्थिकदृष्टया स्वयंपूर्ण होईल. यादृष्टीने राज्य मंडळाने नियोजन करावे. राज्य मुक्त विद्यालय मंडळामुळे राज्य शासनावर कोणताही आर्थिक बोजा पडणार नाही, अथवा नव्याने दायित्व निर्माण होणार नाही.

६. महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळाबाबतीत वेळोवेळी आवश्यक निर्णय घेण्याचे अधिकार शालेय शिक्षण विभागास राहतील.

७. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या वेबसाईटवर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संगणक सांकेतांक क्र. २०१८१२२०१३२७५१८१२१ असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करुन काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नांवाने,

Suvarna
Siddharth
Kharat

Digitally signed by Suvarna Siddharth Kharat
DN: c=IN, o=Government Of Maharashtra,
ou=School Education And Sports Department,
postalCode=400032, st=Maharashtra,
2.5.4.20=065279b98828b1456ad0d62a97fe45
eee948af8abe5a27104d4e132c5bd1d93a,
cn=Suvarna Siddharth Kharat
Date: 2018.12.21 15:21:53 +05'30'

(डॉ.सुवर्णा सि.खरात)
सह सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति,

१. मा.विरोधी पक्षनेता, महाराष्ट्र विधानसभा,विधानभवन, मुंबई
२. मा.विरोधी पक्षनेता, महाराष्ट्र विधानपरिषद, विधानभवन, मुंबई.
३. सर्व माननीय सदस्य महाराष्ट्र विधानसभा / विधानपरिषद, विधानभवन, मुंबई
४. मा.राज्यपालांचे सचिव, राजभवन, मुंबई
५. मा.मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
६. मा. मंत्री (शालेय शिक्षण व क्रीडा) यांचे विशेष कार्य अधिकारी, मंत्रालय, मुंबई

७. मा. शिक्षण आयुक्त, महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
८. शिक्षण संचालक, (माध्यमिक व उच्च माध्यमिक) महाराष्ट्र राज्य, पुणे.
९. अध्यक्ष, महाराष्ट्र राज्य माध्य. व उच्च माध्य. शिक्षण मंडळ, पुणे.
१०. अध्यक्ष, महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळ,पुणे
११. सचिव, महाराष्ट्र राज्य माध्य. व उच्च माध्य. शिक्षण मंडळ, पुणे.
१२. विभागीय अध्यक्ष, महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक विभागीय शिक्षण मंडळ (सर्व).
१३. विभागीय सचिव, महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक विभागीय शिक्षण मंडळ (सर्व).
१४. सर्व विभागीय शिक्षण उपसंचालक.
१५. सर्व शिक्षणाधिकारी (माध्यमिक)
१६. सर्व गटशिक्षणाधिकारी
१७. सर्व शिक्षण निरीक्षक, मुंबई (पूर्व ,पश्चिम, उत्तर)
१८. निवड नस्ती (एसडी - २).

शासन निर्णय क्रमांकः ममुवि-२०१६/प्र.क्र. ०८/एस.डी.२
दिनांक : २१ डिसेंबर, २०१८ सोबतचे परिशिष्ट.

परिशिष्ट-१.

अ) प्राथमिक स्तर- इ.५ वी

<table>
<tr><th colspan="2">इयत्ता ५ वी (सर्वसाधारण)</th><th colspan="2">इयत्ता ५ वी (दिव्यांगांकरिता)</th></tr>
<tr><th>उपलब्ध विषय योजना</th><th>निवडावयाचे विषय</th><th>उपलब्ध विषय योजना</th><th>निवडावयाचे विषय</th></tr>
<tr><td>गट-अ
(१) मराठी
(२) हिंदी
(३) इंग्रजी
(४) संस्कृत
(५) उर्दू
(६) गुजराती
(७) कन्नड</td><td>गट-अ
कोणतेही दोन भाषा विषय</td><td>गट-अ
(१) मराठी
(२) हिंदी
(३) इंग्रजी
(४) संस्कृत
(५) उर्दू
(६) गुजराती
(७) कन्नड</td><td>गट-अ
कोणतीही एक किंवा दोन भाषा विषय निवडू शकतो.</td></tr>
<tr><td>गट-ब
१. गणित
२. परिसर अभ्यास</td><td>गट-ब
दोन्ही विषय अनिवार्य</td><td>गट-ब
१. गणित
२. परिसर अभ्यास</td><td rowspan="2">गट- ब आणि क
कोणतेही तीन किंवा चार विषय
(टिपः- गट-अ, ब, आणि क मिळून पाच विषय घेणे अनिवार्य)</td></tr>
<tr><td>गट-क
कला विषय-
१. सृजनात्मक कलानिर्मिती-
१) चित्रकला
२) हस्तकला
३) रंगकाम

२.भारतीय संगीत
१) गायन
२) वादन
३) नृत्य</td><td>गट-क
कोणताही एक विषय</td><td>गट-क
कला-
१. गृहोपयोगी व शालोपयोगी साहित्य निर्मिती-दिव्यांगासाठी
२. सृजनात्मक कलानिर्मिती-
१) चित्रकला
२) हस्तकला
३) रंगकाम

३. भारतीय संगीत-
१) गायन
२) वादन
३) नृत्य</td></tr>
</table>

ब) उच्च प्राथमिक स्तर- इ.८ वी

इयत्ता ८ वी (सर्वसाधारण)		इयत्ता ८ वी (दिव्यांगांकरिता)	
उपलब्ध विषय योजना	निवडावयाचे विषय	उपलब्ध विषय योजना	निवडावयाचे विषय
गट-अ (१) मराठी (२) हिंदी (३) इंग्रजी (४) संस्कृत (५) उर्दू (६) गुजराती (७) कन्नड	**गट-अ** **कोणत्याही दोन भाषा**	**गट- अ** (१) मराठी (२) हिंदी (३) इंग्रजी (४) संस्कृत (५) उर्दू (६) गुजराती (७) कन्नड	गट -अ कोणत्याही एक किंवा दोन भाषा विषय
गट-ब १. गणित	**गट-ब** गणित विषय अनिवार्य आहे.	**गट-ब** १. गणित २. विज्ञान ३. इतिहास व ना.शास्त्र. ४. भूगोल	गट- ब आणि क कोणतेही तीन किंवा चार विषय
गट-क (१) विज्ञान (२) इतिहास व नागरिक शास्त्र (३) भूगोल	गट-क व ड कोणतेही दोन विषय	**गट-क** **NSQF चे विषय** १. Multi Skill Foundation Course. २. Automobile service Technician ३. Retail Merchandizing ४. Healthcare- General Duty Assistant ५. Beauty and Wellness ६. Physical Education & Sports ७. Tourism and Travel ८. Agriculture ९. Media & Entertainment १०. Banking & Financial Services ११. Mechanical Technology १२. Electrical Technology १३. Electronics Technology १४. Electronics and Hardware Installation Technician **कला-** १) गृहोपयोगी व शालोपयोगी साहित्य निर्मिती- दिव्यांगासाठी २) सृजनात्मक कलानिर्मिती- (१) चित्रकला (२) हस्तकला (३) रंगकाम ३) भारतीय संगीत- (१)गायन (२) वादन	
गट-ड **NSQF चे विषय** (१) Multi Skill Foundation Course. (२) Automobile service Technician (३) Retail Merchandizing (४) Healthcare- General Duty Assistant (५) Beauty and Wellness (६) Physical Education & Sports (७) Tourism and Travel (८) Agriculture (९) Media & Entertainment (१०) Banking & Financial Services (११) Mechanical Technology (१२) Electrical Technology (१३) Electronics Technology (१४) Electronics and Hardware Installation Technician **कला विषय** १) सृजनात्मक कलानिर्मिती- १) चित्रकला २) हस्तकला ३) रंगकाम			

२) भारतीय संगीत १) गायन २) वादन ३) नृत्य		(३) नृत्य	

क) माध्यमिक स्तर- इ.१० वी

इयत्ता १० वी (सर्वसाधारण)		इयत्ता १० वी (दिव्यांगांकरिता)	
उपलब्ध विषय योजना	निवडावयाचे विषय	उपलब्ध विषय योजना	निवडावयाचे विषय
गट-अ (१) मराठी (२) हिंदी (३) इंग्रजी (४) संस्कृत (५) उर्दू (६) गुजराती (७) कन्नड	गट-अ कोणत्याही दोन भाषा	गट- अ (१) मराठी (२) हिंदी (३) इंग्रजी (४) संस्कृत (५) उर्दू (६) गुजराती (७) कन्नड	गट-अ कोणतीही एक किंवा दोन भाषा विषय
गट-ब १) गणित २)विज्ञान ३)इतिहास व राज्य शास्त्र ४)भूगोल	गट-ब आणि क कोणतेही तीन विषय	गट-ब १. गणित २. विज्ञान ३. इतिहास व राज्यशास्त्र ४. भूगोल	गट- ब आणि क कोणतेही तीन किंवा चार विषय

गट-क- NSQF चे विषय (१) Multi Skill Foundation Course. (२) Automobile service Technician (३) Retail Merchandizing (४) Healthcare- General Duty Assistant (५) Beauty and Wellness (६) Physical Education & Sports (७) Tourism and Travel (८) Agriculture (९) Media & Entertainment (१०) Banking & Financial Services (११) Mechanical Technology (१२) Electrical Technology (१३) Electronics Technology (१४) Electronics and Hardware Installation Technician **कला विषय** १.सृजनात्मक कलानिर्मिती- १) चित्रकला २) हस्तकला ३) रंगकाम. २.भारतीय संगीत १) गायन २)वादन ३) नृत्य		गट-क- NSQF चे विषय (१) Multi Skill Foundation Course. (२) Automobile service Technician (३) Retail Merchandizing (४) Healthcare- General Duty Assistant (५) Beauty and Wellness (६) Physical Education & Sports (७) Tourism and Travel (८) Agriculture (९) Media and Entertainment (१०) Banking & Financial Services (११) Mechanical Technology (१२) Electrical Technology (१३) Electronics Technology (१४) Electronics and Hardware Installation Technician **कला विषय-** १) गृहोपयोगी व शालोपयोगी साहित्य निर्मिती- दिव्यांगासाठी २) सृजनात्मक कलानिर्मिती- (१) चित्रकला (२) हस्तकला (३) रंगकाम ३) भारतीय संगीत- (१)गायन (२) वादन (३) नृत्य	

महाराष्ट्र शासन

महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळ, पुणे

सर्व्हे नं. ८३२ ए, फायनल प्लॉट क्र. १७८ व १७९, आघारकर संशोधन संस्थेच्या मागे,
बालचित्रवाणी शेजारी , भांबुर्डा, शिवाजीनगर पुणे – ४११००४

Telephone No. – 020-25705122/25705000
Email ID – msbospune@gmail.com
FAX NO. – 020- 25665807
Website – http://msbos.mh-ssc.ac.in

प्राथमिक (इयत्ता ५ वी) व उच्च प्राथमिक (इयत्ता ८ वी)

उमेदवार नाव नोंदणी प्रवेश, केंद्र संचालन इत्यादी बाबत

माहिती पुस्तिका

Scanned with CamScanner

महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळ, पुणे

या पुस्तिकेच्या कोणत्याही भागाचे मा. सचिव, महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळ, बालचित्रवाणी शेजारी, भांबुर्डा, पुणे यांच्या लेखी परवानगीशिवाय कोणत्याही प्रकारच्या माध्यमातून मुद्रण किंवा पुनर्मुद्रण करण्यास मनाई आहे.

प्रकाशक

डॉ. अशोक भोसले
सचिव,
महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळ
सर्व्हे नं. ८३२ ए, फायनल प्लॉट क्र. १७८ व १७९, आघारकर संशोधन संस्थेच्या मागे,
बालचित्रवाणीशेजारी , भांबुर्डा, शिवाजीनगर पुणे – ४११००४
दूरध्वनी – ०२०-२५७०५१२२/२५७०५०००
फॅक्स . – 020- 25665807
Email ID – msbospune@gmail.com
Website – http://msbos.mh-ssc.ac.in

संपादन
गजेंद्र आंधळे
राज्य समन्वयक,
महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळ, बालचित्रवाणीशेजारी ,
सर्व्हे नं. ८३२ ए, फायनल प्लॉट क्र. १७८ व १७९, आघारकर संशोधन संस्थेच्या मागे, भांबुर्डा,
शिवाजीनगर पुणे – ४११००४

Scanned with CamScanner

प्रस्तावना

राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण १९८६ आणि त्या अनुषंगाने प्रसिध्द करण्यात आलेल्या कृती आराखडयामध्ये मुक्त शिक्षणावर भर देण्यात आलेला आहे. अनेक शिक्षण तज्ज्ञ, संस्था यांनी व्यवसायाभिमुख शिक्षण आणि मुक्त शिक्षण याची महत्त्वपूर्ण भूमिका अधोरेखित केलेली आहे. मुक्त शिक्षणाची गरज जगातील अनेक देशांनी ओळखली असून त्यांनी मुक्त शिक्षणाची कल्पना स्विकारलेली आहे.

शिक्षणामुळे मनुष्याच्या विचारांचा पाया भक्कम होतो. शिक्षण ही जीवनाच्या प्रत्येक अंगाला स्पर्श करणारी व पूर्णत्वाकडे नेणारी निरंतर प्रक्रिया आहे. माणसाचा सामाजिक व आर्थिक स्तर सुधारण्यात शिक्षणाचे महत्त्वपूर्ण योगदान आहे. समाजातील प्रत्येक घटकातील मूल शिकले पाहिजे याकरिता अनेक योजना असूनही काही विद्यार्थी शिक्षणापासून वंचित राहत आहेत. तसेच काही दिव्यांग विद्यार्थीही मुख्य प्रवाहातील औपचारिक शिक्षण घेण्यास असमर्थ आहेत. सद्यःस्थितीत इयत्ता १ ली ते १० वी पर्यंतच्या शैक्षणिक प्रवासात विद्यार्थ्यांची विविध टप्प्यांवर गळती होत आहे. त्यामध्ये मुलींच्या गळतीचे प्रमाणही अधिक आहे. कलाकार, खेळाडू, विशेष गती असणारे विद्यार्थी यांचेसाठी पर्यायी शिक्षणाची उपलब्धता या बाबी विचारात घेवून केंद्रीय स्तरावरील राष्ट्रीय मुक्त विद्यालय योजनेच्या धर्तीवर विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शनाबरोबरच गुणवत्तेच्या बाबतीत तडजोड नसणारी प्राथमिक स्तरावरील (इयत्ता ५ वी), उच्च प्राथमिक स्तरावरील (इयत्ता ८ वी), माध्यमिक स्तरावरील (इयत्ता १० वी) व उच्च माध्यमिक स्तरावरील (इयत्ता १२ वी) समकक्ष परीक्षा अशी मुक्त शिक्षणाची सुविधा महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळामार्फत उपलब्ध करून देण्यात येत आहे. त्यापैकी इयत्ता ५ वी व इयत्ता ८ वी साठी नावनोंदणी करू इच्छिणाऱ्या उमेदवारांसाठी सदर माहिती पुस्तिका तयार करण्यात आली आहे.

मुक्त विद्यालय मंडळाने उपलब्ध करून दिलेल्या सुविधांमुळे आर्थिक, सामाजिक व अन्य कारणामुळे शिक्षणापासून वंचित राहिलेल्या घटकांच्या जीवनात एक नवीन आशा निर्माण होईल. औपचारिक शिक्षण न घेतलेल्या (पूर्वी शाळेत न गेलेल्या) किंवा औपचारिक शिक्षण अर्धवट झालेल्यांना मुक्त विद्यालय मंडळाच्या जवळच्या संपर्क केंद्रात नांव नोंदणी करून प्रवेश घेता येईल. या सुविधेअंतर्गत सोयीनुसार अध्ययनाची संधी, आवश्यकतेनुसार विषय निवडीचे स्वातंत्र्य, निवड केलेल्या विषयाची/विषयांची परीक्षा एकाच वेळी किंवा टप्प्या टप्प्याने देण्याची सुविधा, व शिक्षण घेवू इच्छिणाऱ्या सर्वांना समकक्ष शिक्षणाची संधी उपलब्ध करून देण्यात आली आहे.

संपर्क केंद्रात उमेदवारांना नावनोंदणी अर्ज, परीक्षा प्रवेश अर्ज व परीक्षेसाठी विषयांची निवड करणे, मूल्यमापन इ.बाबत मार्गदर्शन करण्यात येईल. तसेच उमेदवारांना स्वयंअध्ययनासाठी आवश्यक असलेले स्वयंअध्ययन साहित्य पुरविण्यात येईल. तसेच उमेदवारांना त्यांच्या गरजेनुसार विषयांचे मार्गदर्शन करून स्वयंअध्ययनाची सुविधा संपर्क केंद्रावर उपलब्ध करून देण्यात येईल.

उमेदवार नावनोंदणी पध्दती, इयत्तानिहाय विषय योजना, मूल्यमापन पध्दती, संपर्क केंद्राची कार्यपध्दती, स्वयंअध्ययन साहित्य इ. बाबतचा तपशील माहिती पुस्तिकेत देण्यात आला आहे.

उमेदवारांसह पालक, शिक्षक, मुख्याध्यापक यांनासुध्दा सदर पुस्तिका मार्गदर्शक ठरेल. असा विश्वास वाटतो.

स्थळः- पुणे
दिनांकः-

शरद गोसावी
अध्यक्ष,
महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळ,पुणे

Scanned with CamScanner

महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळ, पुणे

माहिती पुस्तिका

(प्राथमिक स्तर इयत्ता ५ वी व उच्च प्राथमिक स्तर इयत्ता ८ वी)

* अनुक्रमणिका *

अ.क्र.	तपशील	पृष्ठ क्रमांक
१	समकक्षता	
२	मुक्त शिक्षण योजनेची वैशिष्ट्ये	
३	मुक्त शिक्षण योजनेचा अभ्यासक्रम व पाठयपुस्तके	
४	उमेदवाराची नावनोंदणी कार्यपध्दती	
५	नावनोंदणी कालावधी	
६	उमेदवाराची प्रवेश पात्रता. (प्राथमिक स्तर इ. ५ वी/उच्च प्राथमिक स्तर इ. ८ वी)	
७	प्रवेशासाठी आवश्यक कागदपत्र. (प्राथमिक स्तर इ. ५ वी/उच्च प्राथमिक स्तर इ. ८वी)	
८	ऑनलाईन प्रवेशाची कार्यपध्दती.	
९	नोंदणी शुल्क (फी) व परीक्षा शुल्क (फी). (प्राथमिक स्तर इ. ५ वी/उच्च प्राथमिक स्तर इ. ८ वी)	
१०	विषयांची निवड करण्यासाठी मार्गदर्शक सूचना. (प्राथमिक स्तर इ. ५ वी/उच्च प्राथमिक स्तर इ. ८ वी)	
११	विषय योजना. (प्राथमिक स्तर इ. ५ वी/उच्च प्राथमिक स्तर इ. ८ वी)	
१२	परीक्षा पध्दती व मूल्यमापन (प्राथमिक स्तर इ. ५ वी/उच्च प्राथमिक स्तर इ. ८ वी)	
१३	संपर्क केंद्र	
१४	परीक्षा आवेदनपत्रे, प्रवेशपत्र, गुणपत्रक व प्रमाणपत्र.	
१५	शुल्क (फी) परतावा.	
	विभागीय कार्यालयाची कामे -	
	परिशिष्टे - १. प्रपत्र -अ - प्राथमिक स्तर इ.५ वी /उच्च प्राथमिक स्तर इ. ८ वी परीक्षेसाठी नावनोंदणी करतेवेळी नांव कोणत्याही शाळेच्या पटावर नसल्याबाबत उमेदवाराने सादर करावयाच्या प्रतिज्ञापत्राचा नमुना २. प्रपत्र -ब - औपचारिक शाळेत गेला नसल्याबाबत उमेदवाराने द्यावयाचे प्रतिज्ञापत्र. ३. प्रपत्र -क - औपचारिक शाळेत गेला नसल्याबाबत उमेदवाराच्या पालकाने द्यावयाचे प्रतिज्ञापत्र. ४. प्रपत्र -ड - वयाचा दाखला उपलब्ध नसल्यास उमेदवाराच्या वयाबाबत पालकाने द्यावयाच्या प्रतिज्ञापत्राचा नमुना. ५. प्रपत्र -इ - शाळा सोडल्याच्या दाखल्याऐवजी मुक्त विद्यालय मंडळाच्या उमेदवारास द्यावयाच्या प्रमाणपत्राचा नमुना. ६. प्रपत्र-फ - विभागीय मंडळाचे पत्ते, दूरध्वनी क्रमांक, ई-मेलआयडी. इ.	

Scanned with CamScanner

महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळ, पुणे

औपचारिक शिक्षण न घेतलेल्या (पूर्वी शाळेत न गेलेल्या) किंवा औपचारिक शिक्षण अर्धवट सोडलेल्या घटकांना या योजने अंतर्गत प्राथमिक स्तर इयत्ता ५ वी, उच्च प्राथमिक स्तर इयत्ता ८ वी समकक्ष परीक्षेसाठी संपर्क केंद्रामार्फत नांव नोंदणी करता येईल.

१) **समकक्षता :-** महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळामार्फत घेण्यात येणाऱ्या प्राथमिक स्तर इयत्ता ५ वी व उच्च प्राथमिक स्तर इयत्ता ८ वी या परीक्षांना शासनाच्या नियमित परीक्षांची समकक्षता राहील.

२) **मुक्त शिक्षण योजनेची वैशिष्टये :-**

१. सर्वांसाठी शिक्षणाची व्यवस्था.
२. सोयीनुसार शिक्षणाची संधी.
३. विषयांची लवचिकता.
४. संचित मूल्यांची व्यवस्था (Transfer Of Credits).
५. जादा व्यावसायिक विषयांची उपलब्धता.
६. अतिप्रगत विद्यार्थ्यांना औपचारिक शिक्षणा पलिकडे अनेक विषयांचे पर्याय उपलब्ध.
७. दिव्यांगासाठी विशेष विषय योजना.
८. तज्ज्ञ विषय शिक्षकांचे मार्गदर्शन.

३) **मुक्त शिक्षण योजनेचा अभ्यासक्रम व पाठयपुस्तके :-**

१. महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद (विद्याप्राधिकरण), पुणे व महाराष्ट्र राज्य पाठयपुस्तक निर्मिती व अभ्यासक्रम संशोधन मंडळ (बालभारती), पुणे व PSSIVE, भोपाळ यांनी तयार केलेला प्रचलित अभ्यासक्रम व पाठयपुस्तके या योजनेसाठी लागू राहतील. या पाठयपुस्तकांवर आधारीत महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळाने तयार केलेले स्वयंअध्ययन साहित्य/पुस्तिका लागू रहातील.
२. कला विषयांतर्गत (१) सृजनात्मक कला निर्मिती (चित्रकला, हस्तकला, रंगकाम), (२) भारतीय संगीत (गायन,वादन,नृत्य),(३) गृहोपयोगी व शालोपयोगी साहित्यनिर्मिती (दिव्यांगासाठी) या विषयांसाठी मुक्त विद्यालय मंडळामार्फत पाठयपुस्तके व स्वयंअध्ययन साहित्य तयार करण्यात आले आहे.

४) **उमेदवार नावनोंदणी कार्यपध्दती -**

१. प्रवेशाची नोंदणी फक्त Online पध्दतीनेच करणे आवश्यक असेल.
२. नावनोंदणीसाठी संपर्क केंद्रे उपलब्ध करून देण्यात आली असून Online अर्ज भरण्यास संपर्क केंद्र मदत/मार्गदर्शन करतील. (संपर्क केंद्रांच्या नावांची यादी Online **http://msbos.mh-ssc.ac.in** या संकेत स्थळावर उपलब्ध आहे)
३. प्रत्येक इयत्तेसाठी (इयत्ता ५ वी, ८ वी) स्वतंत्रपणे नावनोंदणी करणे आवश्यक.
४. नावनोंदणी केल्यानंतर येणाऱ्या सहा महिन्यानंतरच्या जून/डिसेंबर परीक्षेसाठी उमेदवार पात्र होईल.
५. नावनोंदणी केलेल्या पात्र उमेदवारास नावनोंदणी प्रमाणपत्र देण्यात येईल व एकदा प्राप्त झालेले नावनोंदणी प्रमाणपत्र पाच वर्षासाठी किंवा जास्तीत जास्त सलग नऊ परीक्षांसाठी वैध राहील.
६. पुनर्नोंदणीची सुविधा उपलब्ध राहील. मात्र त्याचा कालावधी वरील क्र. ५ नुसार राहील.

Scanned with CamScanner

५) नांवनोंदणी कालावधी :-

* माहे जूनमध्ये होणाऱ्या परीक्षेसाठी
परीक्षेपूर्वी ६ महिने म्हणजे -
१ ऑक्टोबर ते ३० नोव्हेंबर अखेर
(नियमित शुल्क कालावधी-१ ऑक्टोबर ते १५ नोव्हेंबर
विलंब शुल्क कालावधी १६ नोव्हेंबर ते ३० नोव्हेंबर)

* माहे डिसेंबरमध्ये होणाऱ्या परीक्षेसाठी
परीक्षेपूर्वी ६ महिने म्हणजे -
१ एप्रिल ते ३१ मे अखेर
(नियमित शुल्क कालावधी-१ एप्रिल ते १५ मे
विलंब शुल्क कालावधी १६ मे ते ३१ मे)

६) उमेदवाराची प्रवेश पात्रता:-

अ. क्र.	प्राथमिक स्तर इयत्ता ५ वी समकक्ष	अ. क्र.	उच्च प्राथमिक स्तर इयत्ता ८ वी समकक्ष
१	उमेदवाराचे वय नोंदणीच्या दिनांकास १० वर्षे पूर्ण असावे. कमाल वयाची अट नाही.	१	उमेदवाराचे वय नोंदणीच्या दिनांकास १३ वर्षे पूर्ण असावे. कमाल वयाची अट नाही.
२	वयाचा दाखला सादर करावा लागेल.	२	वयाचा दाखला सादर करावा लागेल.
३	पूर्वी औपचारिक शाळेत गेला असल्यास, पूर्वीच्या शाळेचा शाळा सोडल्याचा दाखला/ प्रमाणपत्र आवश्यक.	३	पूर्वी औपचारिक शाळेत गेला असल्यास, पूर्वीच्या शाळेचा शाळा सोडल्याचा दाखला/ प्रमाणपत्र आवश्यक.
४	वय वर्षे १८ पेक्षा जास्त असलेला उमेदवार औपचारिक शाळेत गेला नसल्यास, विहित नमुन्यातील स्वयंघोषित प्रतिज्ञापत्र देणे आवश्यक.	४	वय वर्षे १८ पेक्षा जास्त असलेला उमेदवार औपचारिक शाळेत गेला नसल्यास, विहित नमुन्यातील स्वयंघोषित प्रतिज्ञापत्र देणे आवश्यक.
५	वय वर्षे १८ पेक्षा कमी असलेला उमेदवार औपचारिक शाळेत गेला नसल्यास, त्याच्या पालकाने विहित नमुन्यातील प्रतिज्ञापत्र देणे आवश्यक.	५	वय वर्षे १८ पेक्षा कमी असलेला उमेदवार औपचारिक शाळेत गेला नसल्यास, त्याच्या पालकाने विहित नमुन्यातील प्रतिज्ञापत्र देणे आवश्यक.

७) प्रवेशासाठी आवश्यक कागदपत्रे:

१. वयाचा दाखला सादर करावा लागेल. (इ.५ वी/इ. ८ वी साठी) (कोणताही एक)
* नगरपालिका/महानगरपालिका यांच्या जन्म मृत्यू नोंदवहीवरून देण्यात आलेला दाखला.
* जन्म मृत्यू नोंदवहीवरून देण्यात आलेला दाखला.
* शाळा सोडल्याचा दाखला.

२. पूर्वी औपचारिक शाळेत गेला असल्यास, त्या शाळेचा शाळा सोडल्याचा दाखला.

३. पूर्वी औपचारिक शाळेत गेला नसल्यास (इयत्ता ५ वी व इयत्ता ८ वी साठी)
१८ वर्षापेक्षा अधिक वय असल्यास विहित नमुन्यातील स्वयंघोषित प्रतिज्ञापत्र.(प्रपत्र-ब)
१८ वर्षापेक्षा कमी वय असल्यास पालकांचे विहित नमुन्यातील प्रतिज्ञापत्र.(प्रपत्र-क)

४. दोन वर्षे महाराष्ट्रात अधिवास असलेबाबतचा पुरावा म्हणून खालीलपैकी कोणताही एक पुरावा आवश्यक - (आधारकार्ड, डोमीसाईल सर्टिफिकेट, बँकेचे पासबुक, टेलिफोन बील, वीज बील, नोकरीच्या ठिकाणचे ओळखपत्र इ.)

५. नोंदणी करतेवेळी उमेदवाराचे कोणत्याही शाळेच्या पटावर नांव नसल्याचे प्रतिज्ञापत्र देणे आवश्यक. (परिशिष्ट-अ)

Scanned with CamScanner

८) Online प्रवेशाची कार्यपध्दती –

सर्व प्रकारच्या Online प्रवेशासाठी कार्यपध्दती पुढीलप्रमाणे राहील.

१) http://msbos.mh-ssc.ac.in या वेबसाईटवर log.in करणे.

२) अर्ज भरण्यासाठी पुढील लिंक वर क्लिक करा.

http://msbos.mh-ssc.ac.in/Application_Form.aspx

३) अर्ज भरण्याची भाषा निवडा (मराठी किंवा इंग्रजी)

४) अर्ज भरताना आपली वैयक्तिक माहिती अचूक भरावी. (उदा. स्वतःचे नांव, पत्ता, जन्मतारीख, आधार क्रमांक, मोबाईल नंबर, ई-मेल आयडी., इयत्ता, विषय, माध्यम व संपर्क केंद्र क्रमांक इ.) त्या अर्जावर अलीकडचा स्वतःचा फोटो scan करून Upload करावा व तो Submit करावा.

५) मराठीतून माहिती भरण्यासाठी युनिकोड उपलब्ध करून दिलेला आहे. त्यामुळे ती माहिती बरोबर असल्याची खात्री करावी तसेच आवश्यकतेनुसार दुरूस्ती करून माहिती अंतिम करावी.

६) उमेदवाराने कागदपत्रे scan करण्यासाठी स्कॅनर/मोबाईलव्दारे कागदपत्रांचे फोटो काढून ते Upload करावे. उमेदवाराने अर्जामध्ये मोबाईल क्रमांक व ई-मेल आयडी पुढील संपर्कासाठी नोंदविणे अनिवार्य (Compulsory) आहे.

७) उमेदवार नावनोंदणी शुल्क, परीक्षा शुल्क व इतर शुल्क पुढील तीन प्रकारे भरू शकेल. १) ऑनलाईन भरणा (Online Payment), २) NEFT व्दारे. ३) संपर्क केंद्रावर रोखीने शुल्क भरल्यास त्याची पावती उमेदवाराने संपर्क केंद्रावरून उपलब्ध करून घ्यावी.

८) उमेदवाराने ऑनलाईन भरलेल्या नोंदणी अर्जाची प्रत (Printout), नोंदणी शुल्क व इतर आवश्यक कागदपत्रे (मूळ प्रमाणपत्रांसह) संपर्क केंद्रावर दोन प्रतीत त्वरित/निर्धारित मुदतीत जमा करावीत व एक प्रत स्वतःकडे ठेवावी.

९) पात्र उमेदवारास ऑनलाईन पध्दतीने नावनोंदणी प्रमाणपत्र (Enrollment Certificate) उपलब्ध करून देण्यात येईल.

१०) नोंदणी शुल्क (फी) व परीक्षा शुल्क(फी) :

प्राथमिक स्तर – इयत्ता ५ वी	शुल्क रक्कम रुपये	उच्च प्राथमिक स्तर – इयत्ता ८ वी	शुल्क रक्कम रुपये
१) नोंदणी शुल्क	१,०००/-	१) नोंदणी शुल्क	१,०००/-
२) पुनर्नोंदणी शुल्क	५००/-	२) पुनर्नोंदणी शुल्क	५००/-
३) परीक्षा शुल्क प्रती विषय	१००/-	३) परीक्षा शुल्क प्रती विषय	१००/-
४) विलंब शुल्क	२००/-	४) प्रात्यक्षिक परीक्षा शुल्क प्रती विषय	२५/-
		५) विलंब शुल्क	२००/-

११) विषयांची निवड करण्यासाठी मार्गदर्शक सूचना –

१. उमेदवारास सोबतच्या परिशिष्टात नमूद केलेल्या विषय योजनेनुसार ५ विषय घेणे अनिवार्य राहील. (टीपः-गट-अ = दोन, गट-ब = दोन व गट-क =एक असे एकूण पाच विषय घेणे अनिवार्य)

२ प्राथमिक व उच्च प्राथमिक स्तरावर निर्धारित भाषांपैकी कोणत्याही दोन भाषा किंवा कोणतेही दोन भाषा विषय घेणे अनिवार्य राहील.

३. परीक्षेचे माध्यम मराठी, इंग्रजी व उर्दू यापैकी निवडावे लागेल.

४. सर्व विषयांची परीक्षा एकाच वेळी देण्याचे बंधन असणार नाही. पाच वर्षात एकूण नऊ परीक्षांना हव्या त्या विषयाला/विषयांना परीक्षार्थी प्रविष्ट होऊ शकेल.

५. दरवर्षी जून व डिसेंबर असे वर्षातून दोन वेळा परीक्षेचे आयोजन करण्यात येईल.

६. इयत्ता ५ वी/८ वी चा अभ्यासक्रम यशस्वीपणे पूर्ण केल्याचे प्रमाणपत्र मिळेल.

Scanned with CamScanner

११) विषय योजना -

प्राथमिक स्तर - इयत्ता ५ वी

इयत्ता ५ वी (सर्वसाधारण)

अ. क्र.	विषय कोड	विषयाचे नांव	निवडावयाचे विषय
गट-अ			
१	AA -01	मराठी	कोणत्याही दोन भाषा विषय
२	AA - 02	हिंदी	
३	AA-03	इंग्रजी	
४	AA - 04	संस्कृत	
५	AA-05	उर्दू	
६	AA-06	गुजराती	
७	AA-07	कन्नड	
गट - ब			
१	AB-01	गणित	दोन्ही विषय अनिवार्य
२	AB-02	परिसर अभ्यास	
गट - क			
१	AC- 01	कला विषय १) सृजनात्मक कला निर्मिती- १. चित्रकला २. हस्तकला ३. रंगकाम	कोणताही एक विषय
२	AC- 02	२) भारतीय संगीत १. गायन २. वादन ३. नृत्य	
३			

इयत्ता ५ वी (दिव्यांगांकरिता)

अ. क्र.	विषय कोड	विषयाचे नांव	निवडावयाचे विषय
गट-अ			
१	AA -01	मराठी	कोणत्याही एक किंवा दोन भाषा विषय.
२	AA -02	हिंदी	
३	AA-03	इंग्रजी	
४	AA - 04	संस्कृत	
५	AA-05	उर्दू	
६	AA-06	गुजराती	
७	AA-07	कन्नड	
गट - ब			
१	AB-01	गणित	
२	AB-02	परिसर अभ्यास	
गट - क			
१	AC- 01	कला विषय १) सृजनात्मक कला निर्मिती- १. चित्रकला २. हस्तकला ३. रंगकाम	गट-ब व क कोणतेही तीन किंवा चार विषय (टिप:-गट अ, ब,क मिळून पाच विषय घेणे अनिवार्य)
२	AC- 02	२) भारतीय संगीत १. गायन २. वादन ३. नृत्य	
३	AC- 03	३) गृहोपयोगी व शालोपयोगी साहित्य निर्मिती (दिव्यांगांसाठी)	

एकूण 05 विषय

Scanned with CamScanner

Primary Stage - Std. 5th

Std. 5th (General Student)

Sr. No.	Subject Code	Subject Name	Subjects to be chosen
		Group - A	
1	AA-01	Marathi	Any Two Languages
2	AA-02	Hindi	
3	AA-03	English	
4	AA-04	Sanskrit	
5	AA-05	Urdu	
6	AA-06	Gujarati	
7	AA-07	Kannada	
		Group - B	
1	AB-01	Mathematics	Both Subject Compulsury
2	AB-02	Environmental Studies	
		Group - C	
1	AC- 01	**Art Subject 1) Production of Creative Art-** 1. Drawing 2. Handicraft 3. Painting	Any One Subject
2	AC- 02	**2) Indian Music** 1. Singing 2. Playing Instrument 3. Dance	

Std. 5th (For Divyang Student)

Sr. No.	Subject Code	Subject Name	Subjects to be chosen
		Group - A	
1	AA-01	Marathi	Any One or Two Languages
2	AA-02	Hindi	
3	AA-03	English	
4	AA-04	Sanskrit	
5	AA-05	Urdu	
6	AA-06	Gujarati	
7	AA-07	Kannada	
		Group - B	
1	AB-01	Mathematics	**Group - B &C** Any Three Or Four Subjects (**Note:-** Including Group A,B,C Five Subjects Compulsury)
2	AB-02	Environmental Studies	
		Group - C	
1	AC- 01	**Art Subject 1) Production of Creative Art-** 1. Drawing 2. Handicraft 3. Painting	
2	AC- 02	**2) Indian Music** 1. Singing 2. Playing Instrument 3. Dance	
3	AC- 03	**3) Production of Home appliances & School Materials.** (For Divyang Student)	

Scanned with CamScanner

उच्च प्राथमिक स्तर -इयत्ता ८ वी

इयत्ता ८ वी (सर्वसाधारण)

उपलब्ध विषय योजना			निवडावयाचे विषय
गट-अ			
अ. क्र.	विषय कोड	विषयाचे नाव	
1	BA-01	मराठी	कोणत्याही दोन भाषा विषय
2	BA-02	हिंदी	
3	BA-03	इंग्रजी	
4	BA-04	संस्कृत	
5	BA-05	उर्दू	
6	BA-06	गुजराती	
7	BA-07	कन्नड	
गट-ब			
1	BB-01	गणित	गणित विषय अनिवार्य
गट-क			
1	BC-01	विज्ञान	गट-क व ड कोणतेही दोन विषय
2	BC-02	इतिहास व ना.शास्त्र	
3	BC-03	भूगोल	

इयत्ता ८ वी (दिव्यांगांकरिता)

उपलब्ध विषय योजना			निवडावयाचे विषय
गट-अ			
अ. क्र.	विषय कोड	विषयाचे नाव	
1	BA-01	मराठी	कोणत्याही एक किंवा दोन भाषा विषय
2	BA-02	हिंदी	
3	BA-03	इंग्रजी	
4	BA-04	संस्कृत	
5	BA-05	उर्दू	
6	BA-06	गुजराती	
7	BA-07	कन्नड	
गट-ब			गट-ब व क कोणतेही तीन किंवा चार विषय
1	BB-01	गणित	
2	BB-02	विज्ञान	
3	BB-03	इतिहास व ना.शास्त्र	
4	BB-04	भूगोल	
गट-क			
NSQF Subjects			
1	BD-01	मल्टीस्कील फाउंडेशन कोर्स	
2	BD-02	ऑटोमोबाईल सर्व्हीस टेक्नीशियन	
3.	BD-03	रिटेल मर्केंडायझिंग	
4	BD-04	हेल्थ केअर-जनरल ड्युटी असिस्टन्स	
5	BD-05	ब्युटी अँन्ड वेलनेस	
6	BD-06	फिजीकल एज्युकेशन अँन्ड स्पोर्टस्	
7	BD-07	टुरिझम अँन्ड ट्रॅव्हल	
8	BD-08	अँग्रिकल्चर	
9	BD-09	मिडीया अँन्ड एन्टरटेन्मेंट	
10	BD-10	बँकींग अँन्ड फायनान्शियल सर्व्हीसेस	
11	BD-11	मॅकेनिकल टेक्नॉलॉजी	
12	BD-12	इलेक्ट्रीकल टेक्नॉलॉजी	
13	BD-13	इलेक्ट्रॉनिक्स टेक्नॉलॉजी	
14	BD-14	इलेक्ट्रॉनिक्स अँन्ड हार्डवेअर इन्स्टॉलेशन टेक्निशियन	
15	BE-01	कला विषय - १) सृजनात्मक कलानिर्मिती- (१) चित्रकला (२) हस्तकला (३) रंगकाम	
16	BE-02	२) भारतीय संगीत- (१) गायन (२) वादन (३) नृत्य	
17	BE-03	३) गृहोपयोगी व शालोपयोगी साहित्यनिर्मिती - दिव्यांगासाठी	

Scanned with CamScanner

608

उच्च प्राथमिक स्तर -इयत्ता ८ वी

इयत्ता ८ वी (सर्वसाधारण)				इयत्ता ८ वी (दिव्यांगांकरिता)			
उपलब्ध विषय योजना			निवडावयाचे विषय	उपलब्ध विषय योजना			निवडावयाचे विषय
गट-ड							
NSQF विषय							
1	BD-01	मल्टीस्कील फाउंडेशन कोर्स					
2	BD-02	ऑटोमोबाईल सर्व्हीस टेक्नीशियन					
3	BD-03	रिटेल मर्केडायझिंग					
4	BD-04	हेल्थ केअर-जनरल ड्युटी असिस्टंन्स					
5	BD-05	ब्युटी अॅन्ड वेलनेस					
6	BD-06	फिजीकल एज्युकेशन अॅन्ड स्पोर्टस्	गट- क व ड कोणतेही दोन विषय				
7	BD-07	टुरिझम अॅन्ड ट्रॅव्हल					
8	BD-08	अॅग्रिकल्चर					
9	BD-09	मिडीया अॅन्ड एन्टरटेन्मेंट					
10	BD-10	बँकींग अॅन्ड फायनांशियल सर्व्हीसेस					
11	BD-11	मॅकेनिकल टेक्नॉलॉजी					
12	BD-12	इलक्ट्रीकल टेक्नॉलॉजी					
13	BD-13	इलेक्ट्रॉनिक्स टेक्नॉलॉजी					
14	BD-14	इलेक्ट्रॉनिक्स अॅन्ड हार्डवेअर इन्स्टॉलेशन टेक्निशियन					
15	BE-01	कला विषय - १) सृजनात्मक कलानिर्मिती- (१) चित्रकला (२) हस्तकला (३) रंगकाम					
16	BE-02	२) भारतीय संगीत- (१) गायन (२) वादन (३) नृत्य					

एकूण 07 विषय

Scanned with CamScanner

Higher Primary Stage - Std. 8th

Std. 8th (General Student)

Sr. No.	Subject Code	Subject Name	Subjects to be Chosen
Group - A			
1	BA-01	Marathi	Any Two Languages
2	BA-02	Hindi	
3	BA-03	English	
4	BA-04	Sanskrit	
5	BA-05	Urdu	
6	BA-06	Gujarati	
7	BA-07	Kannada	
Group - B			
1	BB-01	Mathematics	Compulsury Subject
Group - C			
1	BC-01	Science	**Group - C & D** Any Two Subjects
2	BC-02	History & Civics	
3	BC-03	Geography	

Std. 8th (For Divyang Student)

Sr. No.	Subject Code	Subject Name	Subjects to be Chosen
Group - A			
1	BA-01	Marathi	Any One or Two Languages
2	BA-02	Hindi	
3	BA-03	English	
4	BA-04	Sanskrit	
5	BA-05	Urdu	
6	BA-06	Gujarati	
7	BA-07	Kannada	
Group - B			**Group - B & C** Any Three Or Four Subjects
1	BB-01	Mathematics	
2	BB-02	Science	
3	BB-03	History & Civics	
4	BB-04	Geography	
Group - C			
NSQF Subjects			
1	BD-01	Multi-skill Foundation Course	
2	BD-02	Automobile Service Technician	
3	BD-03	Retail Merchandizing	
4	BD-04	Healthcare-General Duty Assistant	
5	BD-05	Beauty & Wellness	
6	BD-06	Physical Education & Sports	
7	BD-07	Tourism & Travels	
8	BD-08	Agriculture	
9	BD-09	Media & Entertainment	
10	BD-10	Bankinag & Financial Services	
11	BD-11	Mechanical Technology	
12	BD-12	Electrical Technology	
13	BD-13	Electronics Technology	
14	BD-14	Electronics & Hardware Installation Technician	
15	BE-01	**Art - 1) Production of Creative Art-** 1.Drawing 2. Handicraft 3. Painting	
16	BE-02	**2) Indian Music** 1.Singing, 2. Playing Instrument, 3. Dance	
17	BE-03	**3) Production of Home appliances & School Materials.** (For Divyang Student)	

Scanned with CamScanner

Higher Primary Stage - Std. 8th

Std. 8th (General Student)				Std. 8th (For Divyang Student)			
Available Subject Combination			Subjects to be Chosen	Available Subject Combination			Subjects to be Chosen
Group - D							
NSQF Subjects							
1	BD-01	Multi-skill Foundation Course	Group - C & D Any Two Subjects				
2	BD-02	Automobile Service Technician					
3	BD-03	Retail Merchandizing					
4	BD-04	Healthcare-General Duty Assistant					
5	BD-05	Beauty & Wellness					
6	BD-06	Physical Education & Sports					
7	BD-07	Tourism & Travels					
8	BD-08	Agriculture					
9	BD-09	Media & Entertainment					
10	BD-10	Bankinag & Financial Services					
11	BD-11	Mechanical Technology					
12	BD-12	Electrical Technology					
13	BD-13	Electronics Technology					
14	BD-14	Electronics & Hardware Installation Technician					
15	BE-01	**Art - 1) Production of Creative Art-** 1.Drawing 2. Handicraft 3. Painting					
16	BE-02	**2) Indian Music-** 1.Singing 2. Playing Instrument 3. Dance					

Scanned with CamScanner

१२) परीक्षा पध्दती व मूल्यमापन -

परीक्षा पध्दती व मूल्यमापन हे बालकाच्या मोफत व सक्तीच्या शिक्षणाचा हक्क अधिनियम २००९ (R.T.E.) नुसार व सातत्यपूर्ण सर्वंकष मूल्यमापन (C.C.E.) नुसार असेल.

१३) संपर्क केंद्र -

महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळात प्रवेश घेणाऱ्या उमेदवारास वेळोवेळी मार्गदर्शन उपलब्ध होणेसाठी व त्याला विविध स्तरावर येणाऱ्या अडीअडचणीचे निराकरण करण्यासाठी संपर्क केंद्रांची निर्मिती करण्यात आली आहे. त्याची यादी ऑनलाईन उपलब्ध आहे.

उमेदवाराने परिसरातील त्याला सोयीचे असलेले संपर्क केंद्र. संपर्क केंद्राच्या यादीतून निवडावे. परिसरातील सोयीचे संपर्क केंद्र निवडण्याचा अधिकार उमदेवाराचा असेल. मात्र निवडलेले संपर्क केंद्र त्याला ती परीक्षा (इयत्ता ५ वी/इयत्ता ८ वी) पूर्ण होईपर्यंत बदलता येणार नाही. अपवादात्मक परिस्थितीत संपर्क केंद्र बदलण्याचा/बदलून देण्याचा अधिकार मुक्त विद्यालय मंडळास राहील.

संपर्क केंद्रावर एक केंद्र समन्वयक व एक सहायक केंद्र समन्वयक असतील. केंद्र समन्वयक हे या संबंधित शाळेचे प्राचार्य/मुख्याध्यापक असतील. त्यांना या केंद्राचे केंद्र समन्वयक म्हणून काम पहाणे अनिवार्य राहील. केंद्र समन्वयक यांनी त्यांच्या अधिनस्त आस्थापनेवरील शिक्षकांपैकी एका शिक्षकाकडे सहायक केंद्र समन्वयक म्हणून जबाबदारी द्यावी.

या संपर्क केंद्राचे संचालन खालीलप्रमाणे राहील -

१. संपर्क केंद्रावर प्रवेश घेणारे उमेदवार हे परीक्षेपूर्वी तीन महिने शनिवार व रविवार वेळापत्रकानुसार संपर्क केंद्रावर उपस्थित राहतील. सदरचे वेळापत्रक मुक्त विद्यालय मंडळाकडून निश्चित करून दिले जाईल.

२. संपर्क केंद्रावर विद्यार्थ्यांची नोंदणी करणे, परीक्षा फॉर्म (Online) भरून घेणे, प्रवेशपत्र देणे, गुणपत्रक व प्रमाणपत्र देणे ही कामे संपर्क केंद्रावर होतील.

३. संपर्क केंद्रावर स्वाध्याय पुस्तिका/कृतिपुस्तिका, प्रकल्प व अंतर्गत मूल्यमापन या बाबी मुक्त विद्यालय मंडळाच्या नियमाप्रमाणे पूर्ण करून घेण्याची जबाबदारी केंद्र समन्वयकाची राहील.

४. उमेदवारांना शक्यतो त्याच संपर्क केंद्र शाळेतील शिक्षक मार्गदर्शन करतील. आवश्यक वाटल्यास परिसरातील तज्ज्ञ शिक्षकांचे मार्गदर्शन घेता येईल.

५. संपर्क केंद्रांना विद्यार्थ्यांसाठी आवश्यक असलेले स्वयंअध्ययन साहित्य व इतर साहित्य देण्याची व्यवस्था मुक्त विद्यालय मंडळामार्फत करण्यात येईल. सदर साहित्य संपर्क केंद्र संबंधित विद्यार्थ्यांना वाटप करतील.

६. वरील सर्व कामे केंद्रसमन्वयक यांनी आपल्या सहायक केंद्रसमन्वयक तसेच शिक्षकांच्या मदतीने पूर्ण करून घ्यावयाची आहेत.

७. संपर्क केंद्र शाळेच्या समन्वयकांनी त्यांचे संपर्क केंद्रावर नोंदणी झालेल्या उमेदवारांची नोंद नियमित उमेदवारांसाठी उपयोगात आणण्यात येत असलेल्या जनरल रजिस्टरप्रमाणे एका स्वतंत्र रजिस्टरमध्ये करावी. रजिस्टरमध्ये परिशिष्ट-इ मध्ये नमूद असलेल्या सर्व माहितीची नोंद असणे आवश्य असेल. रजिस्टरमध्ये माहिती नोंदवितांना ती अचूक व खाडाखोड न करता नोंदवावी. हे रजिस्टर संपर्क केंद्र शाळेचे कायम अभिलेख असल्याने त्याचे जतन योग्य व काळजीपूर्वक करावे.

Scanned with CamScanner

604

१४) आवेदन पत्रे, प्रवेश पत्र गुणपत्रक व प्रमाणपत्र -

१. उमेदवाराने परीक्षेचे आवेदनपत्र निर्धारित मुदतीत भरणे आवश्यक असेल. त्या विषयीच्या सूचना संपर्क केंद्रामार्फत उमेदवारांना यथासमय देण्यात येतील.

२. संपर्क केंद्रावरून वेळापत्रक, प्रवेशपत्रे इ. कागदपत्रे घेवून जाण्याची जबाबदारी संपूर्णतः उमेदवाराची राहील. संबंधित उमेदवाराने याची गांभीर्यपूर्वक नोंद घ्यावी.

३. उमेदवारांना गुणपत्रक व प्रमाणपत्र संपर्क केंद्रामार्फत वितरित करण्यात येईल.

४. इयत्ता ५ वी/८ वी च्या अंतिम मूल्यमापनानंतर अभ्यासक्रम यशस्वीरित्या पूर्ण न करू शकणाऱ्या उमेदवारास पुनर्परीक्षार्थी म्हणून पुढील प्रयत्नासाठी (परीक्षेसाठी) परीक्षेचे आवेदनपत्र मूळ संपर्क केंद्रामार्फतच सादर करावे लागेल.

५. नावनोंदणी प्रमाणपत्र (Enrollment Certificate) मिळाल्यानंतर परीक्षेस प्रविष्ठ होऊन विहित अभ्यासक्रम यशस्वीरित्या पूर्ण करणाऱ्या उमेदवारास तो त्या संपर्क केंद्रशाळेचा नियमित उमेदवार नसल्याने शाळा सोडल्याचा दाखला देता येत नाही. अशा उमेदवारांना पुढील शिक्षण घेण्यात अडचणी येऊ नयेत म्हणून मंडळाने विहित केलेल्या नमुन्यात **(परिशिष्ट-इ)** प्रमाणपत्र देण्यात येईल.

१५) शुल्क परतावा -

अ- नावनोंदणी शुल्क -

१. विभागीय मंडळास उमेदवारांचे अर्ज प्राप्त झाल्यानंतर अर्जांची छाननी केली जाईल. अपात्र असलेल्या उमेदवारांना त्यांच्या अपात्रतेबाबत कळविले जाईल व त्यांनी भरलेल्या नावनोंदणी शुल्कातून रु १००/- इतका प्रशासकीय खर्च वजा करून उर्वरित रक्कम उमेदवारास परत केली जाईल.

२. नावनोंदणी ते परीक्षा सुरू होण्यापूर्वी उमेदवाराचा मृत्यू झाल्यास त्याने भरलेले संपूर्ण नावनोंदणी शुल्क त्याच्या जवळच्या नातेवाईकास संपर्क केंद्र समन्वयकामार्फत अर्ज केल्यास आणि मुक्त विद्यालय मंडळाच्या अध्यक्षांच्या मते अर्जदार हा असा परतावा मिळण्याचा हक्क असणारी व्यक्ती असेल तर परत करण्यात येईल.

३. या व्यतिरिक्त अन्य कोणत्याही कारणास्तव व कोणत्याही परिस्थितीत उमेदवाराने भरलेले नावनोंदणी शुल्क परत करण्यात येणार नाही.

४. उमेदवाराने विलंब शुल्क भरले असल्यास ते कोणत्याही कारणास्तव परत करण्यात येणार नाही.

ब- परीक्षा शुल्क -

१. परीक्षा सुरू होण्यापूर्वी उमेदवाराचे निधन झाल्यास त्याने भरलेले संपूर्ण परीक्षा शुल्क त्याच्या जवळच्या नातेवाईकास संबंधित संपर्क केंद्र समन्वयकामार्फत अर्ज केल्यास आणि मुक्त विद्यालय मंडळाच्या अध्यक्षांच्या मते अर्जदार हा असा परतावा मिळण्याचा हक्क असणारी व्यक्ती असेल तर परत करण्यात येईल.

Scanned with CamScanner

२. उमेदवार परीक्षा कालावधीत आजारी पडला असेल आणि त्याला परीक्षेस प्रविष्ट होता येणार नसेल व त्याने परीक्षा सुरू झाल्याच्या सात दिवसाचे आत संपर्क केंद्र शाळेच्या समन्वयकामार्फत नोंदणीकृत वैद्यक व्यवसायीच्या प्रमाणपत्रासह अर्ज केल्यास त्याला परीक्षा शुल्काचा निम्मा परतावा दिला जाईल.

३. जो उमेदवार परीक्षेचे आवेदनपत्र सादर केल्यानंतर राष्ट्रीय आणीबाणीच्या कालावधीमध्ये सैनिकी सेवेमध्ये दाखल झाला असेल व त्याने शुल्काच्या परताव्यासाठी समादेशक अधिकाऱ्याने स्वाक्षरी केलेल्या प्रमाणपत्रासह संपर्क केंद्रशाळा समन्वयकामार्फत अर्ज केला असेल तर त्यास संपूर्ण परीक्षा शुल्काचा परतावा दिला जाईल.

४. याशिवाय अन्य कारणास्तव उमेदवाराचे परीक्षा शुल्क परत केले जाणार नाही.

१६) मुक्त विद्यालय मंडळाच्या विभागीय कार्यालयाची कामे -

उमेदवाराशी संबंधित विभागीय मंडळाची कामे पुढीलप्रमाणे असतील -

१. नावनोंदणी कालावधी, परीक्षेचे आवेदनपत्र भरण्याच्या कालावधीबाबत आवश्यक ती प्रसिध्दी देणे.
२. संपर्क केंद्रामार्फत प्राप्त झालेल्या नोंदणी अर्जांची छाननी करणे.
३. पात्र उमेदवारांची नावनोंदणी प्रमाणपत्रे (Enrollment Certificate) ऑनलाईन पध्दतीने काढून घेऊन उमेदवारांना वितरीत करण्याबाबत सर्व संपर्क केंद्रांना कळविणे.
४. संपर्क शिबीराचे वेळी संपर्क केंद्रांना भेटी देऊन पाहणी करणे.
५. नावनोंदणी शुल्कातून रु १००/- प्रशासकीय खर्च वजा करून उर्वरित रक्कम अपात्र उमेदवारास परत करणे.
६. राज्यस्तरावरून दिलेल्या नियोजनप्रमाणे संपर्क केंद्र समन्वयकाच्या मदतीने परीक्षांचे आयोजन करणे.
७. संपर्क केंद्रामार्फत उमेदवारांना प्रवेशपत्रे वितरित करणे.
८. स्वयंअध्ययन साहित्य संपर्क केंद्रांच्या मदतीने उमेदवारांपर्यंत पोहोचविणे.
९. उमेदवाराच्या ज्या समस्यांचे निराकरण संपर्क केंद्रावर होणार नाही त्या समस्यांचे निराकरण करणे.
१०. उमेदवारास प्रत्यक्ष भेटीत अथवा दूरध्वनीवरून आवश्यकतेनुसार योग्य ते मार्गदर्शन करणे.

याशिवाय मुक्त विद्यालय मंडळाच्या मुख्यालयाकडून वेळोवेळी प्राप्त होणाऱ्या आदेशानुसार/सूचनांनुसार कार्यवाही करणे.

१७)परिशिष्ट -

Scanned with CamScanner

602

प्रपत्र – 'अ'

प्राथमिक स्तर इ.५ वी/उच्च प्राथमिक स्तर इ. ८ वी परीक्षेसाठी नावनोंदणी करतेवेळी कोणत्याही शाळेच्या पटावर नाव नसल्याबाबत उमेदवाराने सादर करावयाच्या प्रतिज्ञापत्राचा नमुना

मी --

(आडनांव   स्वतःचे नांव   वडिलांचे/पतीचे नांव)

वय वर्षे ------

निवासाचा पूर्ण पत्ता :- ------------------

सत्य प्रतिज्ञेवर कथन करतो/करते की, मी महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळाच्या इयत्ता ५ वी/ इयत्ता ८ वी साठी प्रवेश घेऊ इच्छितो/इच्छिते. माझे नांव सद्यस्थितीत कोणत्याही औपचारिक शाळेच्या पटावर नाही.

वरील माहिती ही संपूर्णपणे खरी आहे. ती खोटी आढळून आल्यास होणाऱ्या परिणामास व शिक्षेस मी पात्र राहील याची मला जाणीव आहे.

ठिकाण:- ---------

दिनांक:- ---------

उमेदवाराची स्वाक्षरी

संपूर्ण पत्ता ------------------

सत्यापन

मी --

(आडनांव   स्वतःचे नांव   वडिलांचे नांव)

प्रमाणित करतो/करते की, वर नमूद केलेली माहिती/विधान माझ्या माहिती आणि समजूतीप्रमाणे सत्य असून कोणतीही माहिती/बाब लपविण्यात आलेली नाही.

ठिकाण:- ---------

दिनांक:- ---------

उमेदवाराची स्वाक्षरी

संपूर्ण पत्ता ------------------

Scanned with CamScanner

प्रपत्र – 'ब'

औपचारिक शाळेत गेला नसल्याबाबत उमेदवाराने द्यावयाचे प्रतिज्ञापत्र

(वय वर्षे १८ पेक्षा जास्त असलेल्या उमेदवाराने को-या कागदावर सादर करावयाच्या स्वसाक्षांकित प्रतिज्ञा पत्राचा नमुना)

मी, --

(आडनांव स्वतःचे नांव वडिलांचे/पतीचे नांव)

वय वर्षे ------

निवासाचा पूर्ण पत्ता :- ------------------

महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळाच्या प्राथमिक स्तरावरील इयत्ता ५ वी/उच्च प्राथमिक स्तरावरील इयत्ता ८ वी परीक्षेस प्रविष्ठ होवू इच्छित असून सत्य प्रतिज्ञेवर कथन करतो/करते की, यापूर्वी मी कोणत्याही शाळेत प्रवेश घेवून औपचारिक शिक्षण घेतलेले नाही.

वरील माहिती ही संपूर्णपणे खरी आहे. ती खोटी आढळून आल्यास होणाऱ्या परिणामास व शिक्षेस मी पात्र राहील याची मला जाणीव आहे.

ठिकाण:- ----------
दिनांक:- ----------

उमेदवारांची स्वाक्षरी
संपूर्ण पत्ता ----------------------

सत्यापन

मी --

(आडनांव स्वतःचे नांव वडिलांचे नांव)

प्रमाणित करतो/करते की, वर नमूद केलेली माहिती/विधान माझ्या माहिती आणि समजूतीप्रमाणे सत्य असून कोणतीही माहिती/बाब लपविण्यात आलेली नाही.

ठिकाण:- ----------
दिनांक:- ----------

उमेदवाराची स्वाक्षरी
संपूर्ण पत्ता ----------------------

Scanned with CamScanner

600

प्रपत्र – 'क'

उमेदवार औपचारिक शाळेत गेला नसल्याबाबत पालकाने दयावयाचे प्रतिज्ञापत्र

(१८ वर्षपेक्षा कमी वय असलेल्या उमेदवाराचे बाबतीत त्याचे वतीने त्याच्या पालकाने कोऱ्या कागदावर सादर करावयाचा स्वसाक्षांकित प्रतिज्ञा पत्राचा नमुना)

मी ---

(आडनांव स्वतःचे नांव वडिलांचे/पतीचे नांव)

सत्य प्रतिज्ञेवर कथन करतो/करते की, माझा पाल्य --

निवासाचा पूर्ण पत्ता :- --

माझा पाल्य हा/ही महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळाच्या प्राथमिक स्तरावरील इयत्ता ५वी/उच्च प्राथमिक स्तरावरील इयत्ता ८ वी परीक्षेस प्रविष्ठ होवू इच्छित असून त्याने यापूर्वी कोणत्याही शाळेत प्रवेश घेवून औपचारिक शिक्षण घेतलेले नाही.

वरील माहिती ही संपूर्णपणे खरी आहे. ती खोटी आढळून आल्यास होणाऱ्या परिणामास व शिक्षेस मी पात्र राहील याची मला जाणीव आहे.

ठिकाण:- ----------

दिनांक:- ----------

पालकाची स्वाक्षरी

संपूर्ण पत्ता --

सत्यापन

मी ---

(आडनांव स्वतःचे नांव वडिलांचे नांव)

प्रमाणित करतो/करते की, वर नमूद केलेली माहिती/विधान माझ्या माहिती आणि समजूतीप्रमाणे सत्य असून कोणतीही माहिती/बाब लपविण्यात आलेली नाही.

ठिकाण:- ----------

दिनांक:- ----------

पालकाची स्वाक्षरी

संपूर्ण पत्ता --

Scanned with CamScanner

प्रपत्र-'ड'

(वयाचा दाखला उपलब्ध नसल्यास उमेदवाराच्या वयाबाबत पालकाने द्यावयाच्या प्रतिज्ञा पत्राचा नमुना)

मी ---

(आडनांव स्वतःचे नांव वडिलांचे/पतीचे नांव)

सत्य प्रतिज्ञेवर कथन करतो/करते की, माझा पाल्य -----------------------------------
----

निवासाचा पूर्ण पत्ता :- ------------------

माझा पाल्य हा/ही महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळाच्या प्राथमिक स्तरावरील इयत्ता ५ वी/उच्च प्राथमिक स्तरावरील इयत्ता ८ वी च्या मुक्त विद्यालयाच्या परीक्षेस प्रविष्ठ होवू इच्छित असून त्याचा/तिचा जन्म दाखला उपलब्ध नाही. तसेच जन्म तारीख कोठेही दप्तरी नोंदविण्यात आलेली नाही. मात्र माझ्या समजूतीप्रमाणे त्याचा/तिचा जन्म -----------मध्ये झाला. आधार कार्डावरील नोंदीनुसार त्याची/तिची जन्म तारीख/जन्म वर्ष -------- प्रमाणे असून आज रोजी त्याचे/तिचे वय --- वर्षे आहे.

वरील माहिती ही संपूर्णपणे खरी आहे. ती खोटी आढळून आल्यास होणाऱ्या परिणामास व शिक्षेस मी पात्र राहील याची मला जाणीव आहे.

ठिकाण:- ---------
दिनांक:- ---------

पालकाची स्वाक्षरी
संपूर्ण पत्ता ---------------------

सत्यापन

मी ---

(आडनांव स्वतःचे नांव वडिलांचे नांव)

प्रमाणित करतो/करते की, वर नमूद केलेली माहिती/विधान माझ्या माहिती आणि समजूतीप्रमाणे सत्य असून कोणतीही माहिती/बाब लपविण्यात आलेली नाही.

ठिकाण:- ---------
दिनांक:- ---------

पालकाची स्वाक्षरी
संपूर्ण पत्ता ---------------------

Scanned with CamScanner

598

प्रपत्र – 'इ'

नमुना FORMAT

संपर्क केंद्र माध्यमिक शाळा/कनिष्ठ महाविद्यालयाचे नांव ------------------------------------

Name of the Contact Centre Secondary School/Junior College --

----

संपर्क केंद्रशाळेचा मंडळ सांकेतिक क्रमांक --------------------

School/Jr.College Index No. ------------------------------

युडाइस क्रमांक ----------------------

UDISE No. -----------------------------

जन.रजि.नोंदणी क्र.------------

General Register Entry No. -----------------

महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळाच्या उमेदवारास द्यावयाचे प्रमाणपत्र

(जनरल रजिस्टर ठेवणे)

Certificate to be given by Maharashtra State Board of Open School

(Mainatain a General Register)

अ.क्र.	तपशील	विवरण
१	उमेदवाराचे पूर्ण नांव Name in full of the Candidate * युनिक क्रमांक Unic No.	
२	आईचे नांव Mother's Name	
३	जात व पोटजात Caste and Sub-caste	
४	राष्ट्रीयत्व Nationality	
५	धर्म Religion	
६	जन्मस्थळ (तालुका व जिल्हयासह) Place of Birth (with Taluka & District)	
७	जन्मतारीख, महिना व वर्ष (खिस्ती शकाप्रमाणे अंकी व अक्षरी) Date of Birth, Month & Year (in figures and words as per Christian calender)	
८	मातृभाषा Mother Tongue	
९	परीक्षेचे माध्यम Medium of Exam	
१०	मुक्त विद्यालय मंडळात नोंदणी केल्याची तारीख Date of Registration in the Open School	
११	इयत्ता ५ वी समकक्ष/इयत्ता ८ वी समकक्ष अभ्यासक्रम यशस्वीपणे पूर्ण केल्याची तारीख. (निकालाची तारीख)	
१२	परीक्षा केंद्र Exam Centre	
१३	बैठक क्रमांक Seat Number	
१४	परीक्षेचे वर्ष Year of Examination	
१५	प्रमाणपत्र दिल्याची तारीख Issueing Date of Certificate	

प्रमाणित करण्यात येते की, संबंधित उमेदवाराने महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळामार्फत घेण्यात आलेल्या इयत्ता ५ वी(समकक्ष)/इयत्ता ८ वी(समकक्ष) या वर्गाचा अभ्यासक्रम यशस्वीपणे पूर्ण केला आहे. विद्यार्थ्याने सादर केलेल्या अभिलेखांवरून/प्रतिज्ञापत्रांवरून प्रमाणपत्रात नमूद केलेली माहिती नोंदविण्यात आली आहे.

संपर्क केंद्र संबंधित लिपिक – स्वाक्षरी

सहायक केंद्रसमन्वयक – स्वाक्षरी

केंद्र समन्वयकाची स्वाक्षरी

केंद्र शाळेचा शिक्का

Scanned with CamScanner

प्रपत्र – 'फ'

विभागीय मंडळ कार्यालयांची संपर्कासाठी माहिती

अ. क्र.	विभागीय मंडळ	पत्ता	समाविष्ट जिल्हे
१	पुणे	महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ, पुणे विभागीय मंडळ, शिवाजीनगर, पुणे-४११००५. दूरध्वनी : (०२०) २५५३६७८१,८२,८३ फॅक्स : (०२०) २५५३६७६१	पुणे, अहमदनगर, सोलापूर
२	नागपूर	महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ, नागपूर विभागीय मंडळ, सिव्हिल लाईन्स, नागपूर-४४०००१ दूरध्वनी : (०७१२) २५६०२०९ फॅक्स :(०७१२) २५६१७७५	नागपूर, भंडारा, वर्धा, चंद्रपूर, गडचिरोली, गोंदिया
३	औरंगाबाद	महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ, औरंगाबाद विभागीय मंडळ, रेल्वे स्टेशन रोड, उस्मानपुरा, औरंगाबाद -४३१००५. दूरध्वनी : (०२४०) २३३४२२८ फॅक्स: (०२४०) २३३१२०१	औरंगाबाद, बीड, परभणी, हिंगोली, जालना
४	मुंबई	महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ, मुंबई विभागीय मंडळ, प्लॉट नं. २७ व २८, सेक्टर-१६ए, वाशी, नवीमुंबई -४००७०३. दूरध्वनी : (०२२) २७८८१०७५,७७ फॅक्स : (०२२) २७६५९४९१	मुंबई, बृहन्मुंबई, ठाणे, रायगड, पालघर
५	कोल्हापूर	महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ, कोल्हापूर विभागीय मंडळ, ५३९, कसबा करवीर, शिवाजी विद्यापीठाम गे, राजेंद्रनगर जवळ, कोल्हापूर -४१६००४. दूरध्वनी : (०२३१) २६९६१०१,०३ फॅक्स : (०२३१) २६९०७५८	कोल्हापूर, सातारा, सांगली
६	अमरावती	महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ, अमरावती विभागीय मंडळ, शास्त्रीनगर, अमरावती-४४४६०२. दूरध्वनी : (०७२१) २६६२६५७ फॅक्स : (०७२१) २६६२७४९	अमरावती, अकोला, बुलडाणा, वाशिम, यवतमाळ
७	नाशिक	महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ, नाशिक विभागीय मंडळ, वाणी हाउस, ऋणानुबंध मंगल कार्यालयमासमोर, न्यु मुंबई-आग्रा महामार्ग, नाशिक-४२२००१ दूरध्वनी : (०२५३) २५९२१४१,४३ फॅक्स : (०२५३) २५९९३५९	नाशिक, जळगाव, धुळे, नंदुरबार
८	लातूर	महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ, लातूर विभागीय मंडळ, सूत मिल एरिया, राजस्थान मारवाडी हायस्कूलच्या मागे, कणेरी रोड, लातूर-४१३५२१. दूरध्वनी : (०२३८२) २५८१४१ फॅक्स : (०२३८२) २५८२१९	लातूर, नांदेड, उस्मानाबाद
९	कोकण	महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ, कोकण विभागीय मंडळ, एम.आय.डी.सी., इ-७७/०६, मिरजोळे, रत्नागिरी – ४१५६१२. दूरध्वनी : (०२३५३) २३१२५१	रत्नागिरी, सिंधुदुर्ग

Scanned with CamScanner

संपर्क केंद्र

उद्देश :- महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळात प्रवेश घेतलेल्या उमेदवारास प्रवेश, विषययोजना, शुल्क, परीक्षेचे स्वरूप, आवेदनपत्र, स्वयंअध्ययन साहित्य, संपर्क शिबिर, नावनोंदणी, स्वयंअध्ययनाबाबत तज्ज्ञ शिक्षकांकडून मार्गदर्शन, परीक्षा कालावधी, मूल्यमापन योजना इ.बाबत मार्गदर्शन होणे.

रचना :- संपर्क केंद्रात संबंधित कनिष्ठ महाविद्यालय/शाळेचे प्राचार्य/मुख्याध्यापक हे केंद्र समन्वयक असतील. ते संपर्क केंद्राचे प्रमुख असतील. केंद्र समन्वयकांच्या मदतीस एक सहायक केंद्र समन्वयक असतील. त्यांची नियुक्ती संबंधित केंद्र समन्वयक करतील. संपर्क केंद्रात एक लिपिक व एक शिपाई असेल.

कामे :-

१) संपर्क केंद्रावर उमेदवाराने नावनोंदणी (Online) केल्यानंतर, नावनोंदणी विषयक कागदपत्रे उमेदवाराकडून संपर्क केंद्रावर जमा करून घेणे.
२) उमेदवाराचे शुल्क स्वीकारणे.
३) उमेदवाराचे आवेदनपत्र भरून घेणे व उमेदवारास विषय योजनेबाबत मार्गदर्शन करणे.
४) परीक्षा प्रवेशपत्र (हॉल तिकीट) उमेदवारास देणे.
५) उमेदवारास गुणपत्रक व प्रमाणपत्र देणे.
६) स्वयंअध्ययन पुस्तिका/कृतिपुस्तिका, प्रकल्प, अंतर्गत मूल्यमापन याबाबत महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळाच्या नियमाप्रमाणे पूर्तता करणे.
७) संपर्क केंद्रावर येणाऱ्या उमेदवारांना शिक्षक मार्गदर्शनाची व्यवस्था उपलब्ध करून देणे.
८) संपर्क केंद्रावरील विद्यार्थ्यांना महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळाकडून प्राप्त झालेले स्वयंअध्ययन साहित्य व इतर साहित्य उमेदवारांना देणे.
९) महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळाने निश्चित केलेल्या वेळापत्रकानुसार परीक्षेपूर्वी तीन महिने अगोदर संपर्क केंद्रावर उपस्थित असणाऱ्या उमेदवारांना वेळापत्रकानुसार मार्गदर्शन उपलब्ध करून देणे.
१०) संपर्क केंद्रावर महाराष्ट्र राज्य मुक्त विद्यालय मंडळाच्या निर्देशानुसार संपर्क शिबिराचे आयोजन करणे व त्यांचे अभिलेख ठेवणे.

संपर्क शिबिर –

१) संपर्क शिबिरास उमेदवाराची उपस्थिती अनिवार्य असेल.
२) संपर्क शिबिराचे आयोजन संपर्क केंद्रावर करण्यात येईल.
३) संपर्क शिबिराचा कालावधी प्रात्यक्षिक विरहीत विषयांसाठी दहा (१०) दिवसांचा व प्रात्यक्षिक असलेल्या विषयांसाठी पंधरा (१५) दिवसांचा असेल. शिबिराचा कार्यकाल सकाळी ११=०० ते संध्याकाळी ५=०० असा राहील.
४) या शिबिरामध्ये उमेदवारांना आलेल्या अडचणींचे निराकरण करून घेता येईल.
५) संपर्क शिबिरात उमेदवारांना आवश्यक असलेले मार्गदर्शन व अभ्यासासाठी उपयुक्त माहिती मिळेल.
६) वेळापत्रकानुसार दररोज उमेदवारांना मार्गदर्शन करण्यात येईल.
७) शिबिराचे वेळापत्रक मुक्त विद्यालय मंडळाच्या निर्देशानुसार केंद्र समन्वयक तयार करतील.

Scanned with CamScanner